

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vězeňská duchovenská péče a vězeňská duchovní služba z pohledu
vězeňských kaplanů a dobrovolníků

Bc. Kristýna Lovecká

Diplomová práce

2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kristýna Lovecká**
Osobní číslo: **H16408**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Vězeňská duchovenská péče a vězeňská duchovní služba
z pohledu vězeňských kaplanů a dobrovolníků**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zabývá úlohou vězeňské duchovní služby a vězeňské duchovenské péče ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky v souladu s cílem a zásadami Vězeňské duchovenské péče. Cílem práce je popsat současný stav duchovní služby, její činnosti a způsob aktivního působení na odsouzené ve věznicích v České republice. Teoretická část se zaměřuje na historický vývoj duchovenské péče a duchovní služby u nás, právními základy a současný systéme vězeňské duchovní služby. Součástí práce bude kvalitativní výzkum, který proběhne pomocí rozhovorů. Záměrem je zjistit jak je hodnocena vězeňská duchovenská péče a duchovní služba ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu vykonávající profese kaplana nebo dobrovolníka. Zjišťuje pozitivní, ale i negativní zkušenosti práce kaplanů a dobrovolníků s odsouzenými

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAJCURA, L. Práva vězně. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-5556.

ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana. 2. vydání. Praha: Policejní akademie ČR, 1998.

MESSINA, R. Dějiny charitativní činnosti. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-859-3

MITÁŠ, V. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. Praha: OS Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání VS ČR, 2007

Religions: The Sociology of Humanist, Spiritual, and Religious Practice in Prison: Supporting Responsivity and Desistance from Crime. Switzerland: T.P. O'Connor and J.B.Duncan, 2011. 2(4). ISSN 2077-1444

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 3. 4. 2018

Bc. Kristýna Lovecká

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce za odborné vedení, cenné rady a metodickou podporu a pomoc. Dále své rodině za podporu ve studiu.

V neposlední řadě patří poděkování respondentům za jejich vstřícnost, upřímnost a otevřenost.

Anotace

Diplomová práce se zabývá činností vězeňské duchovní služby a vězeňské duchovenské péče ve věznicích v České republice z pohledu vězeňských kaplanů a dobrovolníků. Teoretická část je zaměřena na historický vývoj duchovenské péče a duchovní služby u nás, právní základ a současný systém vězeňské duchovní služby a duchovenské péče. Samostatnou kapitolou je popis role duchovního a dobrovolníka. V praktické části je problematika vězeňské duchovní služby a duchovenské péče zkoumána s použitím kvalitativní metody výzkumu, prostřednictvím strukturovaného rozhovoru a analýzou získaných dat metodou otevřeného kódování. Byl stanoven výzkumný problém, který zjišťuje pozitivní, ale i negativní zkušenosti práce kaplanů a dobrovolníků s odsouzenými v činnosti vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní službě. Z výsledků šetření vyplývá, že tato činnost je smysluplná a obohacující pro všechny strany.

Klíčová slova: vězeňství, duchovenská péče, duchovní služba, pastorec

Abstract

The activities of the prison spiritual care and ecumenical prison chaplaincy in the Czech Republic from the point of view of prison chaplains and volunteers is the main theme of the Diploma thesis. The theoretical part focuses on the historical development of prison spiritual care and ecumenical prison chaplaincy in our country, the legal basis and the current system of prison services and spiritual care. The role of the cleric and the volunteer is described in a separate chapter. In the practical part, the issue of prison spiritual care and ecumenical prison chaplaincy is examined by the qualitative method of research, through a structured interview and the analysis of data obtained by the open coding method. A research problem has been identified concerning both the positive and negative experiences of the chaplains and volunteers with convicts as a part of the prison spiritual care and ecumenical prison chaplaincy. The results of the investigation show the meaningfulness of this activity, which is enriching for all parties.

Key words: penitentiary, prison spiritual care, ecumenical prison chaplaincy, pastoralism

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 HISTORIE VEZEŇSTVÍ A POČÁTEK DUCHOVENSKÉ PÉČE..	12
1.1 Období středověku.....	12
1.2 Období osvícenství.....	13
1.3 Období první republiky a Protektorát Čechy a Morava	18
1.4 Období 1945-1989.....	19
1.5 Období po roce 1989.....	20
1.6 Současnost.....	21
2 DUCHOVNÍ ROVINA	23
2.1 Pastorage.....	24
2.1.1 Pastorační rozhovor.....	25
2.2 Duchovní.....	27
2.3 Prizonizace.....	30
2.4 Po propuštění.....	31
3 VĚZEŇSKÁ DUCHOVNÍ SLUŽBA	33
3.1 Úloha vězeňské duchovní služby.....	33
3.1.1 Podmínky kaplanské služby.....	34
3.2 Etika duchovní služby.....	38
3.2.1 Zpovědní tajemství.....	38
3.2.2 Morální kodex	38
3.3 Legislativa.....	40
4 DUCHOVENSKÁ PÉČE	42
4.1 Vězeňská duchovenská péče.....	42
4.2 Dobrovolnictví.....	44
4.2.1 Podmínky pro Pověření k dobrovolné službě ve věznicích.....	44
PRAKTICKÁ ČÁST	47
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	47
5.1 Metodologie výzkumného šetření.....	47
5.1.2 Cíl výzkumného šetření.....	47
5.1.3 Charakteristika výzkumného souboru.....	48
5.1.4 Obsahová analýzy dat.....	49
5.2 Výsledky výzkumného šetření.....	50
5.3 Závěr výzkumného šetření.....	72
6 ZÁVĚR	77
7 LITERATURA	78
8 PŘÍLOHY	84

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 <i>Charakteristika respondentů</i>	49
Tabulka 2 <i>Schéma kategorií a kódů</i>	50

ÚVOD

„...byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou.“

(Mt, 25, 36)

Duchovenská péče je považována za jeden ze způsobů, jak lidem v oblasti vězení pomoci. Je v současném trendu moderní penologie neodmyslitelnou součástí resocializačních a reedukačních metod nápravy vězňů. Nebylo tomu tak ale vždy, proto se první kapitola diplomové práce zabývá historií, kde je nastíněna situace ve vězeňství v období od středověku, osvícenství, 1. a 2. republiky a protektorátu, až po současnost. Nebude chybět ani zmínka o Františku Josefu Řezáčovi, který vykonával duchovní služby ve Svatováclavské trestnici v Praze a v letech 1851 – 1861 přispěl k reformátorské činnosti ve vězeňství. F.J. Řezáč spatřoval účinné metody k potírání zločinnosti na úrovni prevence, tj. předcházení trestné činnosti v rámci rodinné, školní a církevní výchovy. F. J. Řezáč zanechal svůj odkaz českému vězeňství ve své práci z roku 1852 s názvem *„Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“*. Tato práce se stala významným zdrojem poučení a inspirace při zpracovávání nové koncepce českého vězeňství. Dále je nastíněna historie duchovenské péče poválečného období let 1945 – 1948, dále především dramatické období studené války od roku 1948 až do roku 1989, v němž jsou představeny tři etapy formování socialistické penologie v kontrastu s útlakem, perzekucemi a násilnými internacemi duchovních a postavení duchovenské péče mimo zákon. Historie pokračuje obdobím po roce 1989, procesem humanizace českého vězeňství v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly a dalšími všeobecně uznávanými pravidly, procesem profesionalizace duchovních působících pod vedením Vězeňské duchovenské péče se zaměřením i na aktuální stav českého vězeňství v kontextu tzv. „programů zacházení“, zahrnující duchovenskou péči. Od zahájení reformy českého vězeňství na základě nové koncepce v 90. letech 20. století uplynula již řada let, což vybízí k zamyšlení nad plněním odkazu F. J. Řezáče v oblasti vězeňství i školství. (Kýr, 2017). Změna člověka je vždycky velmi obtížná. Jde tu o celkovou změnu smýšlení. S narůstajícím věkem se takový přerod děje mnohem obtížněji. Člověk si snadno zvykne na určité mantinely, ve kterých se pohybuje. Snáze se člověk naučí řídit auto, než změnit své smýšlení. Obrácení člověka je dlouhodobý problém. Bez zázemí a pomoci a to zejména té duchovní, je to takřka nemožná věc.

Po seznámení se s těmito výchozími informacemi se práce zaměřuje na specifickou úlohu duchovní služby a na pastorační ve vězeňském prostředí. Jako výchozí bod bude

vymezen pojem *duchovní* a jeho specifické požadavky a úlohy. Situace ve společnosti po událostech roku 1989 doznala markantních změn a tyto změny se samozřejmě dotkly také vězeňství a přinesly nové způsoby práce s odsouzenými. K novým způsobům práce s odsouzenými patří možnost vstupu církví a jiných nevládních organizací do vězeňského sektoru jako profesionální služba kaplanů, t.j. zaměstnanců vězeňské služby ve funkci kaplan vězeňské služby. Církev a náboženské společnosti hrají významnou roli při pokusu o nápravu delikventů, ale také při práci s jejich rodinnými příslušníky, mají snahu o začlenění osob po propuštění do běžného života společnosti ale i při práci s personálem věznic a detenčních ústavů. Aktivity duchovních nejsou pouze o náboženských obřadech, ale naplňují i spirituální potřebu svěřených osob. Duchovní péče o vězně je tak jedním z pilířů humanizace vězeňství a současné resocializace odsouzených (Hrdina, 2004). Práce se zaměřuje také na dobrovolnou činnost, která je nedílnou součástí Vězeňské duchovenské péče a zaměří se na metody a formu práce kaplana ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody a požadavky na jeho osobnostní i kvalifikační vybavení.

Dále se práce věnuje dokumentům, které upravují duchovenskou péči a duchovní službu ve vězeňském prostředí z hlediska právních předpisů a vnitřních předpisů vězeňské služby. Jedná se o etický kodex a o dohodu o duchovní službě ze dne 21. listopadu 2013, která vznikla mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví České republiky. Dále se také budu odkazovat na některé ze zákonů, které s tímto tématem souvisí. Jedná se například o Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.

Kvalitativní šetření diplomové práce se zaměřuje na činnost dobrovolníků ve vězeňské duchovenské péči a na činnost vězeňských kaplanů vězeňské duchovní služby. Cílem výzkumného šetření této práce bude hodnocení vězeňské duchovenské péče a duchovní služby. Práce se zaměřuje se především na vyhodnocení subjektivních pocitů a osobních hodnocení zkušeností jednotlivých respondentů, kteří tuto činnost vykonávají. Mezi výzkumný vzorek byli zařazeni dva vězeňští katoličtí kaplani vykonávající duchovní službu a tři dobrovolníci vykonávající duchovenskou péči.

TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE VĚZEŇSTVÍ A POČÁTEK DUCHOVENSKÉ PÉČE

Tato kapitola se zabývá vhladem do historie vězeňství a vzniku duchovenské péče, její činnosti a později i vznikem vězeňské duchovní služby, jak ji známe dnes.

1.1 Období středověku

Trestní politika v českých zemích byla až do poloviny 18. století postavena na zcela jiných základech, než jsme zvyklí v dnešní době. Penitenciární filozofie nebyla v žádném případě motivována snahou o nápravu pachatele, ale především odplatou za nezákonné jednání nebo ochranou společnosti před zločinem na jedné straně a tzv. *generální prevencí*, jakousi snahou delikventy odradit přísností hrozícího trestu od páchání trestných činů na straně druhé. Trestání dříve mělo především charakter pomsty, převažovaly tresty smrti či tresty zmrzačující např. useknutí ruky, vyříznutí jazyka apod. V raném středověku byla spravedlnost realizována v hradních obvodech, v jejichž rámci měl feudál neomezenou soudní pravomoc. Hradní vězení byla zpravidla umístěna v celách sklepení a sloužila k uvěznění zadržených pachatelů a jako čekárna na popravu. Dlouhodobější věznění byla realizována jen výjimečně a zpravidla v případech, na nichž měl zájem sám panovník. Trest odnětí svobody v té době nebyl používán také pro svoji vysokou ekonomickou náročnost. Uskutečňování soudní spravedlnosti bylo ve středověku velmi sporné, protože justice v rámci vyšetřování velice často využívala prvků mučení, a i když mělo určitý zákonný rámec, v žádném případě nezajišťovalo spravedlivý průběh procesu. Přesto se mučení udrželo v českém procesním právu až do poloviny 18. století (Mitáš, 2007).

Drtivá většina kriminálních činů podléhala hrdelním soudům, tzn., že byly trestány absolutním trestem, tedy smrtí. Od 13. století, kdy byla hrdelní moc z panovníkových rukou delegována na soudy královských měst a z nich pak ještě dále na města poddanská, vzniklo do roku 1765 celkem 383 soudů s právem vyřknout nad obviněným, trest smrti. Řídily se především dílem *Práva městská Království českého* od Pavla Kristiána z Koldína (1530 – 1589), díky němuž bylo městské trestní právo sjednoceno. Mezi hrdelní zločiny řadil vraždu, zabití, úmyslné zhárství, čarodějnictví, krádež, loupež, bigamii, cizoložství, znásilnění a zabití novorozeněte matkou. Charakteristickým pro toto období bylo i využívání mučení zejména u recidivistů, ale i u obviněných, pokud byly zajištěny svědecké výpovědi, byly u nich nalezeny doličné předměty nebo k nim ukazovaly jiné stopy (Honcová, 1997).

Méně závažné delikty, jako byly např. urážky na cti apod., soudil přímo městský rychtář a trestal je zejména pokutami nebo krátkodobým odnětím svobody v městské šatlavě. Užívány

byly i další formy trestů, například potupné přikování na pranyři, tělesné tresty (bičování nebo mrskání), ale i vypalování různých cejchů, které měly upozornit na delikventovu minulost i v jiných regionech. Odtud už byl jen krok k věznění jako formě trestu, stále však bez motivů k jeho výchovnému působení. Státní věznice začaly vznikat především z hradů a vojenských pevností po Třicetileté válce. Filozofie trestu odnětí svobody se nelišila od obecného názoru společnosti. Odsouzení byli přikováváni, byla jim holena půlka hlavy, vypalovány cejchy apod. (Michailidis, 2003).

V této souvislosti lze pozorovat počátky systematické duchovenské služby ve věznicích především v Anglii v 16. století, kde kněží reagovali na výzvu biskupa Hugh Latimera (1485 – 1555), který sám prožil zkušenost nuceného pobytu na určitém místě, tzv. *internace*, a začali pečovat o vězně. Za to jim biskup poskytoval plat. Byli označováni jako kuráti. Tedy ti, kteří měli zodpovědnost za konkrétní věznici a začali v ní sloužit na plný úvazek. Později přijali pojmenování kaplani, tak jak to známe dnes. Po dalších 200 let vnášeli do věznic prvky klášterního života. Odtud vznikly i některé vězeňské systémy, aplikované i v USA v 18. a 19. století s důrazem na absolutní zachovávání ticha nebo zákaz jakékoli jiné činnosti než předepsané, sledující cíl nápravy odsouzeného. V roce 1774 již, jak píše Michailidis (2003), anglický trestní zákon stanovil povinnosti kaplanů, jako zaměstnanců věznic. 18. a 19. století pro Anglii znamenají počátky spolupráce vězeňských kaplanů s dobrovolníky i z řad laiků, občanskými spolky a nejrůznějšími charitativními organizacemi.

1.2 Období osvícenství

Po Třicetileté válce začaly vznikat tzv. *Státní věznice* a to především z hradů a vojenských pevností. Filozofie trestu odnětí svobody se nelišila od názoru společnosti, které znělo, že odsouzení byli stigmatizováni. Zůstávali přikováváni, byla jim holena půlka hlavy, vypalovány cejchy jak už bylo zmíněno v předešlém textu. Role duchovních se tehdy většinou omezila především na doprovázení a službu odsouzeným k smrti. Císařovna Marie Terezie vyhlásila v rámci osvícenských reforem v Rakousku 15. července 1765 reorganizaci městského soudnictví. Díky tomu byl počet hrdelních soudů snížen na pouhých 29. V roce 1776 bylo zrušeno i užívání mučení při výslechu. Na tyto reorganizace navazuje i tehdejší trestní zákoník císaře Josefa II. z roku 1787. „*I když z feudálních trestů zachoval jak bití, tak i vypalování cejchů, vycházel ze zásady úměrnosti mezi společenskou nebezpečností trestného činu a přísností trestu, který nemá již charakter pomsty, nýbrž má sloužit k převýchově*

pachatele," píše o něm ve své publikaci Francek (1998, str. 343). Přinesl zcela zásadní reformu vězeňského systému. Ve své prvotní podobě totiž zavedl tři typy vězení.

V nejtěžším byl vězeň zakován kolem boků a železa měl i na nohou, nesměl s nikým hovořit ani s dozorci, k jídlu dostával pouze chléb a vodu. V těžkém měl železa jen na nohou, směl hovořit s dozorci, dostával teplou stravu bez masa a vodu. Ve zmírněném vězení odsouzený neměl železa, směl hovořit s jinými osobami v přítomnosti dozorce, stravoval se teplým jídlem a k pití dostával vodu (Francek, 1998).

V roce 1791 na to navázala novela, obsahující myšlenku, že trest odnětí svobody má směřovat nejen k zastrašení a odplatě společnosti, ale i k nápravě a zaručení vězňům nárok na pravidelný příjem teplé stravy, lůžko a příkrývku. Začínají vznikat zemské věznice a trestnice, které byly určeny pro výkon trestu nucených prací, do nichž běžně docházeli římskokatoličtí kněží místně příslušných farností zejména s nabídkou svátostí, včetně slavení mše a možnosti zpovědi. Vyučovali též náboženství a odsouzené k smrti připravovali tři dny před smrtí (Mítáš, 2007).

Začátek 19. století znamenal v mocnářství zejména navázání na tzv. *tereziánsko-josefínské reformy*, na jejich uvádění do praxe a prohlubování. Vězeň už nebyl pouze vyděděncem společnosti, ale stal se objektem záměrného edukačního působení s cílem napomoci změnám v delikventních vzorcích chování, na němž se mají podílet i duchovní. V květnu 1852 vstupuje v platnost zcela nový *Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích*, který platil s drobnými úpravami dalších skoro sto let, a to až do roku 1950. Zavádí pouze dva stupně žalářování, oba již bez užití želez. V tuhém vězení musel vězeň pracovat podle nařízení správy věznice a musel se živit vězeňskou stravou. Ve druhém typu vězení se mohl odsouzený stravovat i na vlastní náklady jídlem připraveným mimo věznici a mohl si vybrat práci, kterou pak vykonával. Bití a přikovávání však zůstávalo přítomno ve formě kázeňských trestů. Zrušeno bylo až v roce 1867. Pět let poté však bylo ještě nakrátko znovu zavedeno, zejména u recidivistů (Mítáš, 2007).

V Českých zemích byla zhotovena zemská trestnice, tzv. *Svatováclavská*, která se nacházela v pražské ulici Na Zderaze. Zde bylo uvězněno běžně 1300, někdy až 1600 trestanců. Vznikla na přelomu 18. a 19. století z bývalého kláštera s příznačnou architektonickou nevhodností. Odsouzení byli uzavřeni v bývalých mnišských celách bez příslušenství, ovšem na rozdíl od řeholníků v nich byli nuceni trávit téměř veškerý čas (Uhlík, 1993).

Již roku 1809 byl v průsečíku dvou chodeb trestnice zřízen oltář a vězni se začali zúčastňovat pravidelných mší celebrowaných řádem Františkánů. Rozhodnutím samotného

císaře Františka II. byli roku 1826 pro Českou zemskou trestnici ustanoveni dva profesionální duchovní. Rok nato byl vysvěcen vězeňský kostel Svatého Václava, kde P. Čížek pravidelně kázal česky i německy. Za službu v trestnici odpovídal administrátor kostela Svatého Václava, později i se dvěma přidělenými pomocníky. Od r. 1847 zde působil kněz P. František Josef Řezáč (Mitáš, 2007).

P. František Josef Řezáč je neodmyslitelnou postavou českého vězeňství v souvislosti s duchovní službou. Jedná se o jednoho z prvních novodobých reformátorů penitenciárního systému, jehož dílo se stalo jedním z pilířů humanizace českého vězeňství (Mitáš, 2007).

V roce 1843 dokončil pražskou teologickou fakultu a byl vysvěcen na kněze. Aktivně se stýkal s představiteli českého národního obrození. Prefektem a učitelem na gymnáziu mu byl Josef Jungmann, přátelil se s Františkem Riegre a Karlem Havlíčkem Borovským, nebo Františkem Ladislavem Čelakovským. Obdivoval názory prof. Bernarda Bolzana a také díky jeho vlivu si uvědomoval nejen nutnost vzdělání a výchovy, ale i praktického projevu soucitu se sociálně potřebnými skupinami obyvatelstva. To dokazoval i jeho vztah s vězni slepci, jimž později věnoval i část svého života. Od roku 1843 působil postupně jako kaplan na středočeských farách v Peruci a Hostouni, později v roce 1847 přijel do Prahy nejprve jako duchovní administrátor v ústavu nevidomých u Sv. Rafaela na Klárově a od prosince téhož roku se stal i pomocníkem faráře na faře sv. Václava při zemské trestnici Na Zderaze. V revolučním roce 1848 byl P. Řezáč v souvislosti s kontakty na představitel národního obrození zatčen a nakrátko uvězněn. Aniž by mu bylo sděleno konkrétní obvinění, byl po pěti dnech propuštěn. V roce 1851 P. Řezáče pověřila odborná vězeňská komise vypracováním výukového plánu pro vězně, který měl být nejen prostředkem jejich mravního polepšení, ale i efektivnějšího využití jejich pracovní síly. Tak vzniklo Řezáčovo stěžejní penologické dílo „*Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*“, které vydal vlastním nákladem o rok později. V říjnu 1853 byl ustanoven duchovním správcem farnosti sv. Václava a převzal plnou odpovědnost i za péči o trestnici. V témže roce podnikl cestu po rakouských žalářích a díky tomu o rok později vydal, tentokrát v němčině, další penologické dílo, které mělo sloužit nejen v Rakousko-Uhersku, ale i v Itálii a Polsku. V tomto spise, *Ueber die seelsorgerliche Wirksamkeit in der oesterreichischen. Detentions und Strafanstalten*, se projevil nejen jeho zvýšený zájem o speciální pedagogiku, ale i volání po humanizaci tehdejšího penitenciárního systému. V roce 1856 skončilo jeho působení ve Svatováclavské trestnici, kdy z nařízení ministerstva vnitra převzal duchovní správu trestnice řád Redemptoristů, kteří ji vykonávali dalších 13 let, než ji znovu předali světským kněžím. Ačkoli řezáčovo dílo vzniklo před více než 150 lety, je dodnes bráno jako

první odborné dílo, zabývající se humanizací českého vězeňství. Nepoukazuje pouze na způsob realizace duchovní služby, ale nastiňuje možnost reformy práce s odsouzenými nejen v pražské Svatováclavské trestnici, ale ve všech zařízeních rakousko-uherského mocnářství. Řezáčova práce nepostrádá ani teoretický základ, pro nějž čerpal jak z dostupné literatury, tak ze zkušeností získaných z praxe na cestách po věznicích. Nejen, že se zabýval historií věznění a přístupu k odsouzeným, ale především se zabývá soudobými světovými penitenciárními trendy, které byly zacíleny na snahu o nápravu pachatelů. Za velice nevhodný model v budování sociálních vztahů viděl systém tzv. *mlčení*, v němž byli odsouzení vedeni v absolutním tichu a v sankciovaném ubytování ke zpytování svědomí. Měli tím také být ochráněni od případné další mravní nákazy ze strany spoluvězňů. P. Řezáč se naopak stavil na stranu tzv. *Genfské třídní soustavy*. To znamená, že vězni byli v jejím rámci rozděleni do čtyř tříd podle míry narušení:

- I. Těžcí zločinci
- II. Prvověznění za závažnější trestné činy
- III. Motivační třída pro postoupivší z předchozích dvou
- IV. Pro mladší a polepšené

Rozdíl mezi nimi byl určován podle délky sankciovaného ubytování při příchodu, možností styku se spoluvězni, způsobu nakládání s odměnou za práci a v počtu dovolených návštěv. Systém se však ujal pouze v malých zařízeních, kde bylo maximálně 300 vězňů. P. Řezáč toužil po tzv. *Filadelfickém systému*, v němž byli odsouzení sice ubytováni samostatně, mohli se však setkávat při vyučování nebo v práci. Zcela odmítal deportaci realizovanou v Británii a na francouzských galejích, podporoval naopak systém farem, jako např. v rolnické osadě situované v loirském údolí Mettray poblíž města Tours. Na 300 mladých trestanců zde bylo ubytováno v domcích bez plotů v tzv. „*rodinách*“ po 40ti lidech. Vězni absolvovali školní vyučování i práce v dílnách a na polích. Byly jim tak vštěpovány obecné morální zásady a také navštěvovali vyučování náboženství (Mitáš, 2007).

P. Řezáč pro zřizování trestnic a káznic uvádí dva zásadní komplementárně spojené principy, a to, aby vězně nekazily a aby je polepšovaly. Věznice pak má podle Řezáče tři základní stránky:

- občansko-zákonní, zahrnující architekturu i způsob ubytování tak, aby byly zachovány jak bezpečnost tak zdravotní i hygienická nezávadnost,
- nábožensko-mravní, zabezpečenou školou, chrámem a knihovnou.
- vychovatelská stránka, která obsahuje dobré „třídění“ – tedy diferencované ubytování, přiměřené zaměstnávání, dobrý domácí řád, správnou dohlídku a řádnou kázeň (Mitáš, 2007).

K tomu se dnes váže § 2, odst. 1, 2 zákona č. 169 / 1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, který stanoví hlavní zásady výkonu trestu, inspirované Řezáčovým premisám. Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.

Po strážcích, lékařích, učitelích a řediteli se dále P. Řezáč nejvíce věnoval duchovním. Poukazoval na nutnost vzdělání vězeňského kaplana, které by mělo být obecné, se zakotvením v oblasti filozofie a pedagogiky. Teologie u něho nesměla být pouze formální, měla sloužit k polepšování a k duchovnímu lékařství. Kaplan musel být rovněž seznámen s vývojem a pokrokem ve vězeňství i v trestní politice a legislativě. P. Řezáč považoval specifické povahové vlastnosti pro práci mezi vězni. A to příznivost, sdílnost a útrpnost, ale s přísností a pevností, bez převahy jedné nebo druhé strany. Nezbytné byly pevné mravní a náboženské zásady, ale i důvěra v Boha a lidstvo samo. K nutným vlastnostem měla patřit i opatrnost, která měla chránit před nedůvěrou i lehkověrností a kaplan by měl být i v dobrém tělesném zdraví. Základ působení duchovního se podle P. Řezáče nelišil od práce v jakékoli jiné duchovní oblasti a spočíval ve veřejném i individuálním vyučování, veřejných i soukromých náboženských cvičeních zahrnujících zpěv i modlitbu. Dále také v církevní kázni spojené s katolickou bohoslužbou s přístupem k eucharistii a s možností přistoupit ke zpovědi (Mitáš, 2007).

Duchovní se však pilně věnovali nejen duchovní, ale i pedagogické činnosti. Založili ve věznicích hodiny vyučování a po zapojení světských učitelů vytrvale vyučovali nejen zpěv a náboženství, ale i literaturu. 4. září 1854 poprvé trestní soudce požádal duchovní úřad Svatováclavské trestnice o vyjádření k duševnímu stavu zákeřného vraha a od té doby vyjádření duchovních k vězňům bylo součástí jejich povinností. V letech 1856 – 1867 předalo ministerstvo spravedlnosti na základě výborných výsledků z brněnského vězení na Špilberku a trestnic na Hradčanech i ve Vídni, duchovní správu Kongregaci Redemptoristů. Ti navázali na službu svých předchůdců. Zavedli mj. i tzv. *kontumační vyučování nově přijatých odsouzených*, kteří byli zpočátku umístěni samostatně a nesměli se stýkat s nikým jiným než s faráři. Teprve po rozhodnutí kam budou umístěni, mohli absolvovat generální zpověď a poté byli přestěhováni mezi další trestance. Po Řezáčově působení šlo o další posun zejména v přístupu k vězňům (Mitáš, 2007). Uhlík toto období popsal slovy „*od vyučování*

k pastorači“ Uhlík (1993) v jejich činnosti podtrhuje laskavý přístup a trpělivost, čímž si získali důvěru mnohých vězňů a díky tomu je učili pokoře i pokání a pomáhali jim také v přijetí odpovědnosti za vlastní jednání i v akceptování uděleného trestu. Snažili se i o zlepšení vězeňského prostředí a měli kladný vliv na chování dozorců vůči odsouzeným. Zaměstnance přesvědčovali, že „trestanci jsou též lidé a že surovostí se nenapraví, naopak, že se stanou divočejšími a zarytějšími“. Podle vzpomínek vězňů „proměnili tento dům hrůzy v ráj, abychom nezapomněli, kdo vlastně jsme.“

1.3 Období první republiky a Protektorátu Čechy a Morava

Po vzniku České republiky roku 1918 zůstalo vězeňství na okraji reformních snah. Jak bylo již zmíněno, až do roku 1950 zůstal v platnosti zákon z roku 1852, ačkoli byly konány snahy o zavedení pokrokových přístupů v práci s pachateli. Vznikalo sice několik nových krajských a okresních věznic, většina jich však pocházela z období před rokem 1918. Výkon vazby ani trestu nebyl upraven zvláštním zákonem, pouze vyhláškami ministerstev. Přesto se československý vězeňský systém zejména ve 30. letech 20. století začal rozvíjet (Uhlík, 2006). Zreformoval se výběr i výchova vězeňského personálu a více se hledělo na zaměstnávání vězňů. Také se kladl důraz na rozvíjení specializovaných věznic, od ústavů pro zacházení s nenapravitelnými delikventy, dále donucovací pracovny až po nejmírnější polepšovny. Působení duchovních bylo vedle práce kaplanů postupně přenášeno na místní farní úřady. Do věznic začali docházet zástupci duchovenstva z dalších států uznaných církví, včetně židovské obce. Zajišťovali však pouze svátosti, katechezi pro zájemce a slavení bohoslužby, k nimž však měli přístup všichni vězni. Největší díl práce vykonávaly řeholní řády, především řády Sv. Františka a Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (Mitáš, 2007).

Zásadní význam pro sociální a duchovenkou práci v předválečném vězeňství měl, jak o tom píše také Bajcura (2004), již zmiňovaný řád sester sv. Karla Boromejského, kterým v roce 1854 vídeňská vláda svěřila dohled nad pražskou hradčanskou trestnicí, obývanou tehdy 350 trestankyněmi. Řád zakoupil pozemek v pražských Řepích a na něm vybudoval prostornou budovu, v níž původně zřídil sirotčinec. Mezi jeho chovanci ale vypukla epidemie choroby, po které zůstal v ubytovnách jen malý počet dětí. Proto kongregace nabídla své prostory pro potřeby zřízení ženského oddělení Svatováclavské trestnice. V roce 1865 se tam nastěhovaly první ženy. Řeholnicím byla svěřena celá správa věznice, včetně péče o převýchovu vězňů žen. Zřídily pracoviště zabezpečující nejen chod budovy, ale i zázemí pro nemocnici Pod Petřínem. Trestankyně pracovaly na hospodářství, opravovaly

boty, vyšivaly, šily pytle i šily na zakázku. Ve 20. letech 20. století bylo zřízeno i oddělení pro mladistvé trestankyně od 14ti let. Až do roku 1848 stál v čele věznice ředitel se 4 – 8 dozorcí a představená řádu, která měla k dispozici 30 – 40 řeholnic, kvalifikovaných pro práci s vězeňkyněmi nejen pedagogicky, ale i z hlediska právního. Sestry prokázaly, že je možné spojit prakticko-teologický, sociální i penitenciární přístup.

Za Protektorátu Čechy a Morava do r. 1942 správu nad věznicemi vykonávalo Ministerstvo spravedlnosti, a poté vrchní soudy. Existovaly i správní věznice tehdejších okresních policejních ředitelství, které převzalo a ovládlo Gestapo s nacistickou kriminální policií. Jedinou možností duchovenské aktivity zůstalo organizování bohoslužeb, pochopitelně kromě těch židovských (Mitáš,2007).

1.4 Období 1945 – 1989

Po ukončené válce převzalo pravomoc nad věznicemi znovu Ministerstvo spravedlnosti. Později Ministerstvo vnitra. České vězeňství se snažilo navázat na období před rokem 1939, bylo však naplno zaměstnáno pachateli trestných činů podle tzv. Retribučních dekretů, tedy válečnými zločinci, zejména kolaboranty. Ve spojitosti s Retribučními dekrety šlo o 739 poprav mezi lety 1945 – 1949. Od roku 1948 do roku 1960 bylo popraveno 230 osob a to za politické trestné činy, jako vyzvědačství a velezrada, a to i v souběhu s trestným činem vraždy. Za vraždu a další vážné kriminální delikty od roku 1945 do roku 1990 bylo 217 odsouzců (Mitáš, 2007).

Po únoru 1948 nastala s nástupem materialistické marxisticko-leninské filozofie, jako nové oficiální státní ideologie, situace, v níž nebylo pro náboženství místo. Začala totální regrese křesťanské služby vězňů. Byla rušena místa vězeňských kaplanů a jakákoli náboženská činnost začala být považována za nezákonnou. Rok 1953 znamenal období mimořádně krutého zacházení s vězňůmi podle tzv. „*sovětského vzoru*“. K mírnému zlepšení došlo až na jeho konci. 2. 7. 1951, kdy byla vnitřním řádem definitivně zakázána vězňům účast na bohoslužbách, na 40 let končí jakákoli institucionální duchovenská služba v českých věznicích. Jakékoliv další náboženské aktivity probíhaly ilegálně mezi vězni, v jejichž středu bylo zejména v 50. a 60. letech dosti uvězněných duchovních (Mitáš, 2007).

Další formou pronásledování s politickým podtextem, které si svou povahou nikterak nezačali s vězeňským prostředím, bylo zavedení „*vojenských báňských oddílů*“ a centralizačních klášterů. Do vojenských báňských oddílů byli na práci v ostravsko-karvinských dolech naverbováni vysokoškolští studenti ze škol, které se nacházely pod

„ideologickým drobnohledem“. Mezi ně patřily např. vysoké školy zemědělské, teologické či právnické fakulty apod., dále také věřící jedinci, i z rodin podnikatelů apod. Do centralizačních klášterů, které se nacházely pod přísnou kontrolou Státní bezpečnosti (StB), byli v rámci tzv. „Akce K“ spuštěné v noci ze 13. na 14. května 1950 vykázáni duchovní (řeholníci, řeholnice, kněží atd.) a studenti teologických fakult. V obou případech šlo o bezpříkladnou ukázkou totalitní msty a demagogicky výchovného aspektu „*dělnického způsobu života*“ ve formě namáhavé práce v těžkých a tvrdých podmínkách (Uhlík, 2006).

Pro mnohé duchovní, kteří prožili prostředí vězení na vlastní kůži, pak tato zkušenost mohla znamenat v lidovém slova smyslu tzv. „*výchovný políček*“ za jejich tehdejší „*katolický triumfalismus*“. Až teprve zde, odloučení od svého introverzního přesvědčení, skutečně pochopili, co znamenají „*věčné*“ pojmy jako jsou eucharistie, modlitba, bratrské společenství a solidarita otřesených. Až teprve zde, ve společenství nekatolických věřících, evangelických pastorů, laiků, „*masarykovsky*“ orientovaných lidí, ale i pronásledovaných komunistů, pronikli do podstaty porozumění bez ohledu na názorové rozdílnosti (Halík, 2011).

Jedním z přínosů této doby bylo zcela jistě společné sblížení zástupců rozličných náboženských forem působících v tehdejší Československé republice. Prvopočátky ekumenického hnutí spadají sice již do období první republiky, ale ke sblížení přispěly až různé akty pronásledování a věznění za totalitního režimu. Zcela výjimečným počinem hnutí bylo sestavení a vydání prvního českého ekumenického překladu Bible, kterou tvořili teologové od roku 1961, a který byl vydán v roce 1979 ke čtyřstému jubileu vydání Bible kralické (Vojtíšek, 2004).

1.5 Období po roce 1989

Vězeňství bylo poznamenáno obdobím po II. světové válce a situací po únoru 1948. Vedení tehdejšího Sboru nápravné výchovy (SNV) bylo ovlivněno dodržováním norem komunistického režimu. Po 17. listopadu 1989 se situace ve společnosti dramaticky změnila. Jednalo se zejména o nutnost přijetí Standardních minimálních pravidel OSN pro zacházení s odsouzenými a Doporučení Rady Evropy č. 87/3, tzv. Evropská vězeňská pravidla, adresované ministrům členských států. Oba předpisy upravují mimo jiné i přístup vězňů k náboženským úkonům a kladou důraz na zachování náboženské svobody. Vzpoury a nepokoje z přelomu let 1989 a 90. přispěly k napjaté atmosféře v Ústavech nápravné výchovy (ÚNV). Na stavu českého vězeňství se projevila i amnestie tehdejšího prezidenta republiky

Václava Havla, po níž zůstalo v českých věznicích z původních 24,5 tisíce jen cca 6 tisíc vězňů (Meclová, 2002).

Ústavy nápravné výchovy zůstaly poloprázdné, vězni, kteří v nich zbyli i po ní, se cítili nespravedlivě opomenuti a tak pnutí přetrvávalo. Federální ministerstvo vnitra spravující v té době Sbor nápravné výchovy využil žádosti o vstup do některých útvarů ze strany Římskokatolické církve, Ekumenické rady církví i jednotlivých denominací a obrátilo se na ně s nabídkou spolupráce. Již v březnu 1990 církve delegovaly první vyslance, kteří bez jakékoli průpravy a kontroly začali spontánně docházet do jednotlivých útvarů Sboru nápravné výchovy. Tato situace se brzy ukázala neúnosnou, proto v roce 1991 zorganizovalo Federální ministerstvo vnitra pro křesťanské aktivisty první systematické čtrnáctidenní školení. Začala se utvářet první pracovní skupina duchovních dobrovolně působících v českých věznicích. Předseda Ekumenické rady církví a synodní senior Českobratrské církve evangelické Mgr. Pavel Smetana pověřil jejich koordinací žižkovského faráře Českobratrské církve evangelické Mgr. Bohdana Pivoňku, který byl brzy povolán jako vězeňský odborník do komise České národní rady. Od roku 1993 pak byl zaměstnán na 0,3 úvazku jako koordinátor duchovní služby na generálním ředitelství Vězeňské služby ČR (Mitáš, 2007).

Toto období příznivého vývoje duchovenské péče, ale mělo i svá negativa. Prvním z nich byla značná živelnost, nekoordinovanost a vzhledem k vězeňskému systému naprosto laický přístup duchovních. Druhým pak, u jedněch více u jiných méně, jednostranná orientace na vězně s přezíravým přístupem k zaměstnancům Sboru nápravné výchovy, symbolizující pro některé křesťanské aktivisty poražený režim. V Čechách a na Moravě patřil k průkopníkům křesťanské služby ve věznicích dříve internovaným komunistickým režimem jezuitský kněz P. František Lízna, S. J. Na prvních seznamech vězeňských duchovních však byla i jména disidentů a signatářů Charty 77. Proto je velice přínosný Luptákův přístup, zařazující mezi principy pro službu ve vězení podmínku „*dodržovať striktné smernice a zákony, ktoré sa týkajú výkonu trestu*“ a mezi „*Desať prikázání Vězeňské služby*“ pokyn: „*K dozorcom bud' trpezlivý a maj radostného ducha, pretože majú veľmi ťažké povolanie*“ (Lupták, 1997, str. 36 a 37).

1.6 Současnost

Důležitými mezníky znovuobnovené duchovenské péče v českém vězeňství, které přinesly ustálení a také potřebný řád, odpovídající specifické penologické prostředí, pak byly v roce 1994 dva stěžejní momenty. Prvním momentem byl zrod občanského sdružení

„Vězeňská duchovenská péče“ (VDP) a druhým bylo přijetí dokumentu „Dohoda o působení duchovních ve věznicích a vazebních věznicích“ podepsaný 7. ledna 1994 generálním ředitelem VS ČR plk. JUDr. Zdeňkem Karabcem, arcibiskupem ThDr. Miloslavem Vlčkem, předsedou ERC ThMgr. Pavlem Smetanou a vedoucím VDP ThMgr. Bohdanem Pivoňkou. V platnost vešel v roce 1994 v rámci Vězeňské služby ČR Nařízením generálního ředitele. Tato dohoda pomohla vyřešit legislativní vztahy mezi církví a Vězeňské služby ČR. Byly dohodnuty podmínky vstupu tzv. „pověřených osob“ do jednotlivých věznic, jejich kompetence, ale i povinnosti v kontextu zákonů, předpisů a nařízení. Dohoda zároveň řešila i otázku ekonomickou, především náklady spojené s cestováním, telefonními poplatky duchovních apod., které si doposud platila církve sama a umožnila jednotlivým duchovním na základě vlastní žádosti uzavřít s Vězeňské služby ČR pracovní-právní vztah. Až doposud vykonávali duchovní tuto činnost jako dobrovolnou, to buď formou dohody o vykonané práci či přijetím do pracovního poměru na částečný úvazek (Vepřek, 1994).

Na popud tehdejší ministryně spravedlnosti JUDr. Vlasty Parkanové v prosinci 1997 první systematizace za účelem vytvoření jedenácti tabulkových míst pro profesionální duchovní službu ve Vězeňské služby ČR. V březnu následujícího roku byl ustanoven Referát duchovní služby spadající pod Odbor výkonu vazby a trestu odnětí svobody Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR a duchovní, kterých se přihlásilo sedmnáct, byli postupně přiděleni do vybraných organizačních jednotek, to znamená do věznic a vazebních věznic. V roce 2001 tehdejší generální ředitelka Mgr. Kamila Meclová vydala Nařízení generálního ředitele č. 27/2001, kterým zrušila dosavadní Referát duchovní služby, který strukturálně spadal pod Odbor výkonu vazby a trestu (OVVaT), a vytvořila samostatnou Vězeňskou duchovní službu (VDS). Tímto krokem byl završen kontinuální vývoj profesionalizace duchovenské služby v rámci humanizace českého penologického prostředí a byla vytvořena funkce hlavního kaplana, který byl přímo odpovědný prvnímú náměstkovi generální ředitelky. Toto organizační schéma se analogicky promítlo i do struktur jednotlivých organizačních jednotek, v jejichž podobě je zachováno dodnes (Mitáš, 2007).

2 DUCHOVNÍ ROVINA

Nejen současní penologičtí odborníci si zřetelně uvědomují, že podstatnou složkou úspěšné resocializace vězňených osob je změna jejich existenciální orientace. Ta je možná především díky přijetí pozitivních etických a religiózních postojů. Je jasné, že v dnešním sekularizovaném světě je obtížné naplňovat některé myšlenky Františka J. Řezáče, když někdy i v životě samotných křesťanů je patrná jakási dvojkolejnost života, jakoby dvě sféry vedle sebe. Na jedné straně chvíle, kdy si uvědomují, že jsou křesťané a praktikují více či méně i nějaké křesťanské normy – ale pak je druhá část jejich života, možná devadesát procent, kdy žijí jako všichni ostatní, a kde se náboženství nevyskytuje (Dřímál, 2001).

V současné penitenciární praxi může na práci speciálních pedagogů, psychologů a terapeutů docela úspěšně navazovat právě pastorační, katechetická a další služba. Terapeutické komunity např. často vznikaly na půdě řeholních řádů – jezuitů a salesiánů (Itálie, Španělsko). Proto je přirozené, že se tyto zkušenosti promítají i do praktické činnosti vězeňských kaplanů. Jung (2000) tvrdí, že všechna náboženství mohou být psychoterapiemi, za předpokladu, že v dnešní době převratných změn, které působí světonázorovou a mravní dezorientaci, nemůže lékař nabídnout nic jiného než možnosti individuálního spirituálního vývoje. Od kněze se přitom očekává, že zná cestu, po které má člověk dojít ke spáse. Duchovní v ideálním smyslu musí vydávat svědectví. Očekává se od něj, že svým chováním podepře svědectví o cestě ke spáse, kterou zastává (Guggenbühl, 2007).

Každého člověka, i toho, který se dostal do vězení, je nutné vnímat jako věrný obraz Boha (srov. Gen 1,27), protože i on byl stvořen z Boží moudrosti a dobroty. V Katechismu katolické církve (1995) je psáno, že Bůh stvořil člověka jako rozumovou bytost a dal mu důstojnost osoby vybavené iniciativností a schopností ovládat své skutky. Bůh dal člověku svobodu a ze své svobody člověk může konat dobro, ale i zlo. Musíme ale rozlišovat mezi trestněprávně stíhanou vinou a osobním hříchem. Trestní právo se odvolává na korelaci viny a trestu. Z pohledu víry jsou hřích a vina spojeny s proviněním vůči svobodě, kterou člověku dal Bůh, a s odmítnutím jeho přízně. Hříchem ve vlastním smyslu se rozumí přerušení osobního vztahu mezi člověkem a Bohem, nerespektování Boží vůle v chování člověka, které ničí společenství a život. Nejde tedy o pouhé porušení zákona, hřích má totiž svou duchovně osobní dimenzi. Hřích také negativně působí na lidské soužití a na společenství, protože lidský egoismus a lidská svévole jsou v rozporu se sociálním rozměrem lidského života a tím popřením přikázání lásky (Milfait, 2007).

Na rozdíl od viny a trestu v trestním právu u hříchu a viny je člověku nabízeno obrácení. Trestní právo sice umožňuje např. zkrácení trestu, tzv. podmíněné propuštění za splnění zákonem stanovených požadavků, ale osobní obrácení, uznání své vlastní viny a sjednání nápravy, to vše dohromady možnosti trestního práva přesahuje. Uznat svoji vinu před těmi, kterým člověk svým jednáním ublížil, v neposlední řadě pak před sebou samým a hlavně před Bohem, to jsou první kroky, které vedou k obrácení. Možná právě obtížná životní situace, jíž je např. pobyt ve vězení, nabízí člověku příležitost zamyslet se nad svým životem. Právě duchovní může rozhovorem pomoci k obrácení a novému nasměrování. K lepší připravenosti na tuto příležitost může vést právě pastorece ve věznici.

2.1 Pastorece

Pastorece je působení církve z inspirace evangelia, jak interní - tím je rozuměna pastorece věřících v užším slova smyslu, tak externí - tím je míněna, jak péče o obecné blaho, tak péče o ty, kdo stojí na okraji církve. Pastorece znamená zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit konkrétní problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia (Opatrný, 2001).

Mnohdy se pastorecí rozumí, to co dělá kněz, zpravidla mimo práce hospodářské a technické, nebo jen vedení farnosti. Musíme se na to ale dívat v širším kontextu a to i jakou úlohu v pastoreci má celkově církev. V současné literatuře pastorální teologie najdeme čtyři úkoly církve - *kergma* (hlásání), *diakonia* (služba potřebným), *leiturgia* (liturgie, bohoslužba) a *koinoia* (péče o společenství). Pastorační péči můžeme rozumět uskutečňováním těchto úkolů církve (Opatrný, 2014).

Pastorační péče vede člověka k rozpoznání toho, že trestná činnost je kromě porušení zákonů také porušením Božích příkazů. Proto také, přijme-li to, má motivaci k tomu, aby se propříště delikventnímu jednání vyhnul. Pastorece i katecheze tak často završuje tzv. resocializační proces, přičemž jde o vedlejší účinek pastorece a katecheze, neboť jejich základní účel je vést člověka k Pánu Bohu (Škoda, 2010).

Z pohledu pastorece jsou odsouzení především lidé, bližní ve stavu nouze. Jsou sice pachatelé, ale zároveň i oběti. Většina si v sobě nese hluboce lidský existenciální konflikt. Na počátku svého vývoje mohli být nějakým způsobem potlačováni, ponižováni a uráženi, mají sklon předávat svá zranění dál na jiné lidi, mstít se. Často jim chybí zkušenost být skutečně milován a bez podmínek přijímán. Tyto negativní zkušenosti z dětství a dospívání se často

opakují i v dospělosti. Odmítnutí, selhání, zklamání a následující pomsta, potom následuje procedura soudního jednání vedoucí k odsouzení a pobyt ve věznici. Pachatel se stává znovu obětí (Rassow, 1989).

Na základě velkého počtu studií se znovu a znovu zjišťuje, jak viktimizace, tedy proces, ve kterém se člověk stává obětí trestného činu, v dětství zvyšuje pravděpodobnost, že se v dalším životě bývalá oběť násilí stane jeho pachatelem (Koukolík, 2001). Je dokázáno, že člověk potřebuje ke svému tělesnému i duševnímu zdraví najít pozitivní vztah k sobě samému, mít pozitivní vztah ke svým bližním a navázat pozitivní vztah k něčemu vyššímu. Ve vztahu, který má člověk sám k sobě, se zrcadlí i oba další rozměry, vztah k druhým a k Bohu (Heinz, 2003).

2.1.1 Pastorační rozhovor

Podstatou pastoračního rozhovoru je rozhovor, který se soustřeďuje na téma lidského hříchu, tedy o pocitu viny a Boží milosti. Takto pojatá duchovní péče se zabývá okamžikem zlomu, kdy člověk poznává protiklad mezi hloubkou vlastního hříchu a nadějí na přijetí hříšníka Bohem (Ambros, 2002).

Pastorační rozhovor má svou psychologickou a někdy i psychoterapeutickou dimenzi. Přesto nemůže a nemá být záměrným pokusem o psychoterapii. Jedná se o rozhovor vycházející ze situace, přání a potřeb toho, komu je poskytována pastorační péče. Zásadním cílem rozhovoru není vyřešení problému, ani poučení klienta, ale snaha dát člověku najevo, že od této chvíle nezůstává se svým problémem osamocen, protože v duchovním našel spojení, případně průvodce. Úkolem pastoračního rozhovoru není vše vyřešit, ale spíše doprovázet k lidsky důstojnému zvládnutí situace ve světle evangelní zvěsti a s pomocí i jiných vědních disciplín (Opatrný, 2014).

Cílem pastoračních rozhovorů je především pomoci klientovi v pro něj obtížné situaci či stavu. V žádném případě nesmí rozhovor prohlubovat klientovy úzkosti, strachy a bolesti. I když je třeba klient vinen za to, že je uvězněn, nesmí mu být nic vyčítáno, nesmí být ponižován a hlavně musíme respektovat jeho lidskou důstojnost. Při rozhovorech by neměly být kladeny otázky, které by mohly být pochopeny jako projev zájmu o klienta, protože by mu mohly být nepříjemné a v rozhovoru by ho mohly zablokovat nebo zbrzdit či zrušit rozhovor zcela. Samozřejmě by se otázky neměly podobat výslechu. Otázky by měly být dostatečně široké, aby odpověď nebyla předem zamýšlená. Klient musí vědět, že není povinností odpovědět a nebude kvůli tomu nijak potrestán. Časté bývají pastorační rozhovory ve skupině.

Některá témata se ve skupině probírají lépe a dynamizující efekt skupiny pomáhá. Ve skupině se nedá řešit vše, proto musí klienti vědět, že možnost individuálního rozhovoru také existuje. Ne každému musí společenství vyhovovat, proto nesmíme klienta nutit zůstat ve skupině, ale měli bychom mu dát možnost zvolit si skupinu jinou (Opatrný, 2001).

V současné době se často zaměňuje pojem duchovní péče za pojem spirituální péče. Je důležité upozornit na určitou rozdílnost těchto pojmů spirituality v psychologii a v teologii. V psychologii se prosadilo chápání spirituality jako něčeho, co s náboženstvím úplně nesouvisí, což dalo vzniku tzv. nenáboženské spirituality. V tomto pojetí můžeme spiritualitu vnímat jako komponentu funkční struktury osobnosti tvořící u některých jedinců integrující centrum motivů, postojů a citů, jádro osobní identity a smyslu života. Spiritualitu můžeme vidět jako vrchol Maslowovy hierarchie potřeb (Říčan, 2007). Spiritualita je původně teologickým pojmem, který vyjadřoval kvalitu nebo podobu křesťanského života v celistvosti formované Duchem svatým. Pojem spiritualita je odvozen z latinského slova *spiritualis*, tedy duchovní, duchovno. V tomto pojetí spiritualita označuje osobní vztah člověka s Bohem se vším, co tento vztah do sebe zahrnuje v chování a způsobech vyjadřování (Beneirt, 1994).

Tomáš Halík (2008) se k tomuto problému vyjadřuje tak, že kněz nemůže nahradit psychologa a naopak. Kněžská péče, se prolíná s psychologií jen poměrně úzké, nicméně ve velice důležité oblasti. Avšak kněz, na rozdíl od psychologa disponuje dalšími terapeutickými prostředky, jako jsou svátosti, liturgie, kázání, uvádění do modlitby, či výklad Bible. Kněz, který s vírou moudře a horlivě užívá těchto hodnot a nedá se vtáhnout do role sociálního pracovníka, žádným psychologem ani jinou profesí nahrazen být nemůže.

K další formě služby patří smysl skryté modlitby. To znamená modlit se za každého vězně. Tomáš Holub (2007) ze své zkušenosti v armádním prostředí uvádí, že má pocit, že stojí navenek jako spíše nedůležitá součást skutečnosti. Ale opak je pravdou! Zcela zásadně vytváří duchovní zázemí pro aktivní službu: „*Modlím se za vojáky sám a ve skrytosti. Nemodlím se za ně proto, že by nechtěli, ale proto, že je to nikdo nenaučil.*“ (Holub, 2007, str. 9).

U odsouzeného můžeme, pokud pomineme možnost justičního omylu, hovořit o trestněprávní vině, která mu byla prokázána, a za ni mu byl vyměřen trest. Při duchovní péči se pak naskytne možnost zpracovat tuto skutečnost, tj. pracovat s prokázanou trestněprávní vinou, pomoci na cestě k vyrovnání se s ní a analogicky k tomu vést k vyrovnávání se s vinou coby překážkou vztahu mezi člověkem a Bohem. Jde tu zejména o pomoc k uznání viny a přijetí zodpovědnosti za své činy. To je jeden z úkolů pastoračního doprovázení člověka, který takto v životě selhal. I pro tuto osobu platí zaslíbení a nabídka, že díky Ježíši Kristu lze

naleznout u Boha odpuštění, pokud člověk lituje svého špatného smýšlení a jednání a chce se změnit, na což odkazuje i Markovo evangelium (Mk; 3,28-29) v Novém zákoně.

Cesta k takovému zpracování pojetí trestněprávní viny však není vůbec jednoduchá a je nutné na ní postupovat velmi citlivě a obezřetně. Většina odsouzených většinou nerada plně přiznává svoji vinu. Často se lze setkat s postoji absolutního popírání jakéhokoli vlastního zavinění své situace, v lepším případě jde o různý stupeň přijetí odpovědnosti s větším či menším podílem svalování viny na své okolí a teprve na konci této škály stojí odsouzený, který svoji vinu uznává (Kačenová, 2000). K tomu je třeba uvést, že přechod od popírání k uznání viny je dílčím krokem, který sám o sobě ještě nemusí nic znamenat (Mítáš, 2007). Na něj musí navazovat trpělivá spolupráce mezi uvězněným a duchovním na cestě „*k pravdě, která osvobozuje*,” a bez touhy uvězněného po vlastní proměně k lepšímu nebude úspěšná (Pivoňka, 2007).

Představa křesťanské naděje jako odpovědi na lidskou touhu po štěstí, která je vložena do srdce každého člověka, pak může být vhodným povzbuzením k překonání nejistoty, které je vězeň vystaven (Katechismus katolické církve, 2001).

2.2 Duchovní

Úkolem duchovního je pomoci vězni dospět k poznání, přijmutí a kajícího vyznání svého hříchu a pomoci mu najít cestu, jak odstranit, popřípadě snížit jeho následky pro oběti, ale i pozůstalé. Dalším posláním duchovního je přivést odsouzeného k naději. Při setkání používají duchovní různé metody práce, nejčastěji individuální a skupinové pastorační rozhovory. Dále používají psychodramata, ve kterých si odsouzení zkoušejí rozdílná řešení různých situací, aby předcházeli trestnému činu. Kromě toho dělají rozbor literárních nebo filmových děl, které jsou zaměřeny např. na předvedení možností kladných řešení krizových situací. Další náplní duchovního je vedení biblických hodin a bohoslužby. Mimo jiné také pořádají kulturní pořady, po kterých často odsouzení promýšlejí své dosavadní životní postoje a priority (Jaluška, 2008).

Je potřeba zmínit, že duchovní, či religiózní obsahy nemusíme nalézat pouze u věřících, ale též u nemocných se specifickými psychickými poruchami. Obsahy jako takové mohou být dokonce u obou skupin velmi podobné až totožné (Mítáš, 2007).

Příkladem může být člověk, jenž se dopustil něčeho zlého a nyní svého činu lituje, obrací se k Bohu a nabízí mu oběť k usmíření v podobě odříkání, slibů, nápravy jiným činem apod. Takový člověk může být právě tak hluboce věřícím jako hluboce trpícím, tj. pacientem.

Podle švýcarského pastorálního psychologa Waltera Rebella (1998) je možné orientačně odlišit zdravou víru od patologické religiozity následujícím způsobem:

zdravá víra

- přispívá k rozvoji osobnosti,
- podporuje harmonické vztahy k druhým lidem,
- vyznačuje se otevřeností pro životní skutečnosti,
- nevzbuzuje strach,
- uschopňuje k pluralitní toleranci,
- udržuje si postoj hledání,
- má individuálně rozdílnou míru tvůrčí síly a
- dává prostor pro humor a pro slavení,

zatímco patologická religiozita se projevuje:

- zarputilým zápasem o bezhříšnou svatost,
- nenávisť proti jinak smýšlejícím,
- přehnaným strachem z Božího trestu,
- bludnými náboženskými myšlenkami,
- duchovním zákonictvím,
- náboženským výkladem konce světa,
- náboženským blouzněním,
- přemrštěným strachem z hříchu,
- náboženskou touhou po moci a uplatnění,
- umrtvováním těla přehnanou askézí,
- útekem před světem,
- neschopností lásky a popíráním života,
- věnováním se okultním praktikám.

Duševním můžeme zjednodušeně nazvat to, co člověk prožívá ve vztahu k sobě, k druhým lidem a k materiálnímu světu. Do duchovní oblasti, která je jakousi „*nadstavbou*“, patří vztah, ale též „*ne-vztah*“ k Bohu nebo náboženským hodnotám ve vztahu k životu, smrti a sebe v přesahu, a to v podstatě bez ohledu na to, zda se daný člověk považuje za nějakým způsobem věřícího či nikoliv. Duševní rovina se s duchovní prolíná. Z hlediska psychologie spolu přímo souvisí, neboť duchovno vyrůstá z podhoubí duševního potenciálu. Aniž si toho je člověk vědom, vytváří si jedinec svůj religiózní postoj a vztah k Bohu především podle rodinného a kulturního zázemí, z něhož vyrostl (Mitáš, 2007).

Pokud se někdo rozhodne profesionálně se zabývat duševním a duchovním životem vězňených osob musí rozlišovat tyto dva podobné pojmy. Jestliže se „*duševní*“ a „*duchovní*“ zamění, vznikají dvě nebezpečí. Kněží, pastoři či kazatelé mohou někdy mylně cítit povinnost či povolání brát na sebe úkol a odpovědnost psychologů a psychiatrů. Na druhé straně by někteří psychologové a vzácněji též psychiatři chtěli být duchovními rádci. Jak zdůrazňuje Kašparů (2002), ani jedno není žádoucí.

Jaký by tedy měl být takový „*kvalifikační profil*“ příslušníků nejen duchovních, ale i a zaměstnanců vězeňské služby ČR? Současná legislativa nemá závazné předpisy, vztahující se k českému vězeňství a neobsahují žádnou závaznou normu, na základě které by měl být jednoznačně „*kvalifikační profil*“ vědecky definován a zdůvodněn. Nicméně asi nejlépe obecně vystihnul definici onoho kvalifikačního profilu Jaroslav Hála (2005) ve své publikaci *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, v níž uvádí, že by zaměstnanec měl být odborně i lidsky vyzrálý profesionál, který ve specifickém vězeňském prostředí dokáže řešit složité životní situace, problémy a konflikty s důrazem na jejich prevenci.

Duchovní ve věznici by měl být:

- člověkem víry; takové víry, která vede k „*dobrému a ke změně smýšlení*“,
- člověkem dvojího dialogu; měl by sloužit nejen vězňeným, ale i personálu, měl by umět naslouchat oběma stranám a vést s nimi dialog,
- člověkem na straně lidských práv; z jeho osobnosti by měla vyzařovat spravedlnost „*ve smyslu odporu ke zločinu*“, v každém by měl bez ohledu na barvu pleti, národnost i náboženské vyznání spatřovat Boží dítě a měl by vždy hájit práva vězňů v případě jejich porušování,
- mužem prosícím o dary Ducha Svatého; bez proseb o dary Ducha Svatého nelze očekávat požehnaný výsledek,
- mužem pokory; vězeňské prostředí je z pohledu duchovního „*terra incognita*“ (země neznámá), a jen člověk schopný pokory a sebereflexe může najít cestu k lepšímu chápání své služby (Mitáš, 2007).

2.3 Prizonizace

Důležité je zmínit další možnost působení duchovní péče pro vězně a to v procesu, kterému je podroben každý vězeň, a sice tzv. *prizonizaci*. Tímto pojmem je označováno adaptování se na vězeňské prostředí. Jde o „*proces psychologické přeměny svobodného člověka ve vězně*“ (Hála, 1996). V jeho rámci dotyčný jedinec současně poznává pravidla a předpisy instituce, včetně neformálních pravidel, hodnot, zvyků a celkové kultury vězení. Počátky prizonizace nacházíme už od začátku výkonu vazby, kde působí nejsilněji, a působící až do konce výkonu trestu odnětí svobody. Na tento proces lze nahlížet ze dvou úhlů pohledu, a sice jako na nebezpečí kriminalizace jedince, kdy dochází k postupné přeměně vnímání konvenčního hodnotového systému. Druhým úhlem pohledu je pak psychohygienické hledisko, kdy je prizonizace vnímána jako cesta vězně, jak se se svým uvězněním vyrovnat s co nejmenšími psychickými, ale někdy i fyzickými následky. Pokud osoba poskytující duchovní péči vezme v potaz i tento proces, nebude pro ni příliš obtížné pochopit, proč vězni často jednají jinak, než by jednal člověk stojící na druhé straně mříží, ať již se přitom jedná o účelové jednání nebo o těžko pochopitelné reakce na podněty okolí (Hála, 1996).

Pivoňka (2007) ve své publikaci pokládá jednu otázku, zda je vůbec člověka možné převychovat. Rodiče či vychovatelé se snaží vychovávat již malé dítě. Ale dospělá osoba, která má své způsoby chování, vžitě struktury, návyky, rodinné zvyklosti apod. Proto, aby člověk dokázal změnit od základu své dosavadní způsoby jednání a konání, potřebuje:

- prožít krizi dosavadního systému (zklamání z konzumu, zklamání v lásce, prázdnota života ze dne na den),
- mít dostatečně silný motiv (změnit se pro „někoho“, zjistit, že nemůže dosáhnout kýženého cíle stávajícím způsobem života – zaměstnání = peníze),
- poznat nové hodnoty tvořící smysl života – cíl (náboženství, obrácení),
- objevit dostatečně nosný příklad a rezonovat s ním (chybí životním vzory!)

Duchovní by měl odsouzenému ukázat nové hodnoty vedoucí k obrácení a novému nasměrování. Můžeme říci, že výhodou křesťanství je, že vina a hřích v něm nemají poslední slovo. Upřímná lítost nad spáchanými činy a možnost nápravy nabízí vyrovnání se s vinou a hříchem spolu se smířením se sebou samým a s Bohem. To je velice optimistický scénář, uznání viny – obrácení, ale Bůh svobodně v každé době rozhoduje o tom, komu, jak, kdy a kde se dává poznat. Církev chce v současné době ve věznicích zprostředkovat radostné poselství osvobození. Jak již bylo řečeno, ve vězení se nacházejí lidé, jejichž situace nemůže být církvi lhostejná, a pobyt ve vězení také může být příležitostí k obrácení. I proto je

duchovní péče o odsouzené senzitivním polem pastoračních styků církve (Die Deutschen Bischöfe, 2006).

Do vězení přichází duchovní s tím, že chce pomoci. I zde slouží pro konkrétního člověka a také pro společenství, v kterém se nachází. Podobně jako u mnoha dalších pomáhajících profesí své povolání nebere duchovní jen jako přínos peněz, ale jako poslání. Dobrá vůle však může být dosti často zneužita. Někteří uvězněni berou kontakt s duchovním jako možnost určitých výhod, např. častější návštěvy duchovního, možnost tematických společných vycházek apod. Velmi často se také stává, že odsouzení vypravují srdcervoucí životní příběhy a k dosažení svého cíle jsou ochotni předstírat i jistou zbožnost a podrobit se určitému církevnímu vyučování (Kačenová, 2000).

Dalším nebezpečím vztahu mezi duchovním a odsouzeným je přílišné připoutání se ze strany odsouzeného, ke kterému může dojít i ze strany duchovního. Je důležité si na začátku stanovit přesně dané a zřetelné hranice. Hlavními problémy u všech pomáhajících povolání je to, že pracovník bere záležitosti a problémy daného člověka za své vlastní. Jedná se o tzv. splývání, tedy potřebu, aby mne klient potřeboval, proto, abych se necítil sám. Proti splývání se může pracovník chránit netečností, což představuje další problém. A konečně zcela běžnou starostí je, jak uhájit svoji hranici vůči manipulaci ze strany klienta. Zde je zapotřebí použít asertivní chování (Kopřiva, 1997).

Duchovní si musí hlídat, aby nebyli zneužíváni jak ze strany odsouzených, ale i ze strany vězeňského personálu. Každé takové poklesnutí je velmi závažné a vede k tíži nejen duchovní službě jako takové, ale i církvi a víře. Myslí se tím např. boj s korupcí, který se ve věznicích také vyskytuje. Hlavním úkolem duchovní činnosti je vyvrátit jejich zkušenost, že s penězi lze dosáhnout skoro všeho (Pivoňka, 2007).

2.4 Po propuštění

Život odsouzených ve výkonu i po výkonu trestu velmi ovlivňuje morální kvalita prostředí, ze kterého odsouzený vyšel a s nímž je v kontaktu. Pokud odsouzení vyrůstali v prostředí, ve kterém byla jakákoliv trestná činnost téměř na denním pořádku, morální hodnoty jsou jiné, než u osoby, která pochází z rodiny, ve které nejsou zkušenosti s tresty. V prvním prostředí, vzhledem k tomu, že je trestní činnost obvyklá, se propuštěný necítí vůbec provinile, rodina ho přijímá a podporuje, proto je těžké, aby našel nový smysl života a začal žít bez trestné činnosti. V prostředí, ve kterém zkušenosti s tresty nejsou, se propuštěný cítí vyřazen, protože

rodina neví, jak se k němu chovat. Pastorační pracovník má možnost se s rodinou i s propuštěným scházet a pomáhat jim zvládat různé situace (Jaluška, 2008).

V takovém případě, je úkolem duchovního pomoci klientovi s hledáním jeho vlastní stupnice hodnot a názoru na svět. Snaží se vést k poznání a využití odpovídajících možností vlastního bytí. Výsledkem by mělo být nalezení smyslu vlastního bytí a jeho realizace způsobem takovým, který není v rozporu se zákonem (Jaluška, 2008).

V případě, že klient spáchal trestný čin s neodstranitelnými následky, musíme spolu s vedením k spravení sociálních a jiných vazeb pomáhat hledat okruh zájmu, ve kterém by prožíval vědomí vlastní naděje a odpovědnosti za naplňování určitého svého smyslu života (Jaluška, 2008).

Velkým problémem odsouzených bývá, že jejich bezprostřední okolí, jako je rodina a přátelé, je po uvěznění odmítne, případně i rozdělí, např. rozvodem, Toto vězni přitíží a snižuje naději na dobrou resocializaci při návratu z vězení (Opatrný, 2014).

3 VĚZEŇSKÁ DUCHOVNÍ SLUŽBA

Duchovní služba působí v českém vězeňství od roku 1994. Duchovní služba je z pohledu zacházení s vězňenými osobami zajímavou alternativou. Je sbor vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev, a s jejímž působením vyslovila souhlas Rada pro duchovní službu ve věznicích a ústavech. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby ČR. Od roku 1998 samostatná složka řízená prvním zástupcem ředitele věznice vězeňští kaplani. Formy pastorační péče mají své specifické, především liturgické podoby, které jsou nezaměnitelné a nepostradatelné i v prostředí věznice. Nedají se proto mechanicky vtěsnat do systému ostatních způsobů zacházení. To samozřejmě neznamená, že by mohly stát mimo kontrolní mechanismy Vězeňské služby ČR (Vězeňská služba České republiky, ©2017, online).

3.1 Úloha vězeňské duchovní služby

Přirozenou součástí duchovní služby je také její přesah do doby po propuštění. Průzkum efektivity z hlediska postpenitenciální péče, která mapuje období od vzniku duchovní služby až po současnost, provedený hlavním kaplanem v závěru r. 2015, nabízí o této obtížně měřitelné veličině alespoň orientační představu. Duchovní služba jako celek nabídla konkrétní pomoc po propuštění řádově tisícům vězňů. Po dobu trvající minimálně půl roku po propuštění pomáhala cca 400 propuštěným a do dnešní doby eviduje cca 260 těch, kteří žijí řádným životem (Vězeňská služba České republiky, ©2017, online).

Vězeňská služba ČR úzce spolupracuje s Vězeňskou duchovenskou péčí (viz dále), která byla předchůdcem Vězeňské duchovní služby. V dobách rozjezdu zaměstnala prvního koordinátora, také poskytla kancelář předsedkyni VDP. Dále upravila pro účely malých jednání zasedací místnost v budově generálního ředitelství. Po téměř čtyři roky od r. 2003 na vlastní náklady vydávala Občasník Vězeňské duchovenské péče jako součást svých Aktuálních informací. Po jejím zrušení rezervovala duchovním pravidelně dvoustranu v odborném časopise České vězeňství. Zprávy Vězeňské duchovní služby a Vězeňské duchovenské péče zařazuje VS ČR do svých pravidelných materiálů, počítá s ní i v Koncepti rozvoje českého vězeňství do roku 2025 (Mitáš, 2007).

Rovněž v přístupu jednotlivých věznic k profesionálním i externím duchovním je znát značný posun a prohloubení kooperace. Dokladem mohou být i články o spolupráci s církvemi na drtivé většině webových stránek věznic a vazebních věznic. Bylo zahájeno budování vězeňských kaplí a k březnu 2005 již byly zřízeny ve více než třetině věznic (Mitáš, 2007).

Duchovní péči potřebuje v zásadě každý člověk. Věřící i nevěřící. Duchovní život člověka je, jak uvádí Jankovský podle Frankla, podstatnou složkou každé osoby. Je přirozeným důsledkem celostního pojetí člověka (Jankovský, 2003).

Jak ve věznicích, tak i ve vazebních věznicích jsou poskytovány duchovní služby ve smyslu zákonných předpisů. Tuto službu zajišťují profesionální duchovní, především vězeňští kaplani, ale i dobrovolní duchovní. Duchovní služba je v českých věznicích zásadně ekumenická a mohou se na ní podílet všechny církve, které jsou v České republice registrovány s právem služby ve věznicích (Vězeňská služba České republiky, ©2017, online).

Organizační jednotky vězeňské služby respektují právo pověřených osob určovat liturgický průběh bohoslužebných a pastoračních setkání, přičemž zaměstnanci vězeňské služby mohou do průběhu těchto setkání zasáhnout jen v případech ohrožujících bezpečnost zúčastněných osob. Podle článku 8, č 64, Národního generálního ředitele 2013 musí respektovat právo pověřených osob na duchovní a pastorační činnost bez sluchové kontroly zaměstnanců vězeňské služby a respektovat právo na zachování zpovědního nebo obdobného tajemství.

Poskytují pověřeným osobám sdruženým ve Vězeňské duchovenské péči a zejména jejímu výkonnému výboru pomoc se zajištěním duchovní a pastorační činnosti v rámci Vězeňské služby, zejména odesíláním korespondence formou služebních zásilek a vyřizováním služebních telefonátů a elektronické komunikace v rámci sítě Vězeňské služby (Vězeňská duchovenská péče, ©2013, online.).

3.1.1 Podmínky kaplanské služby

Podmínkami k vykonávání kaplanské služby je: požadované vzdělání: vysokoškolské teologického směru, případně obecně vysokoškolské s teologickou (i dodatečnou) specializací, opravňující k samostatnému vykonávání kazatelského (kněžského) působení v té které církvi; pověření církevní autoritou k tomu určenou a to výslovně pro službu kaplanskou, tedy v pracovním poměru k Vězeňské službě České republiky; předchozí praxe dobrovolného duchovního na základě pověření církve či náboženské společnosti; schválení Radou pro duchovní službu ve věznicích a ústavech (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

Konkrétní podmínky a způsob práce vězeňské duchovní služby upravuje nařízení generálního ředitele VS ČR č. 44/2008 o organizaci duchovní služby, které se věnuje především působení profesionálních vězeňských kaplanů. Zde v § 8 řeší činnost kaplanů následujícím způsobem, kdy kaplan podle podmínek věznice nebo ústavu zejména:

- provádí individuální pastorační rozhovory s obviněnými, odsouzenými a chovanci; je
- oprávněn se pastoračně věnovat i zaměstnancům a příslušníkům Vězeňské služby,
- podílí se na programech zacházení s obviněnými, odsouzenými a chovanci,
- zajišťuje bohoslužby, popřípadě je organizuje v součinnosti s pověřenými osobami církví dobrovolně zajišťujícími duchovní péči,
- zajišťuje skupinovou nebo individuální výuku zaměřenou na studium Bible,
- je-li pověřen výkonným výborem Vězeňské duchovenské péče, koordinuje v dané věznici nebo ústavu působení všech církví a náboženských společností poskytujících dobrovolnou duchovní službu; není-li místo kaplana obsazeno, koordinuje činnost duchovních po metodické konzultaci s hlavním kaplanem ředitelem pověřený zaměstnanec věznice,
- informuje o způsobech poskytování duchovní péče a konkrétních akcích prováděných v jejím rámci,
- zabezpečuje kulturní akce s duchovním obsahem; k tomu účelu zajišťuje vhodnou literaturu a audio či video pomůcky,
- podílí se na vytváření podmínek pro začlenění obviněných, odsouzených a chovanců do občanského života, po dohodě s hlavním kaplanem může být v pastoračním styku s osobami blízkými těchto osob; v rámci pracovní doby stanovené v pracovní smlouvě může potřebné úkony vykonávat mimo objekt věznice nebo ústavu, po předchozím souhlasu příímého nadřízeného,
- spolupracuje s nevládními charitativními a církevními organizacemi za účelem zajištění podmínek zejména pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, případně zlepšení podmínek sociálně slabých odsouzených,
- spolupracuje se služebními funkcionáři a vedoucími zaměstnanci věznice nebo ústavu a v případě potřeby se zúčastňuje jejich porad,
- za dodržení podmínek stanovených právními předpisy je oprávněn nahlížet do osobního spisu odsouzeného, jemuž poskytuje duchovní péči; při poskytování duchovní služby jedná tak, aby nebyl mařen účel výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu zabezpečovací detence,
- zúčastňuje se porad Vězeňské duchovenské péče,
- individuálním vzděláváním a účastí na církevních a jiných symposiích rozšiřuje odbornou úroveň poskytované duchovní služby,
- působí jako poradce ředitele věznice v oblasti církevní problematiky a nových náboženských proudů.

Vězeňská duchovní služba je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a které odsouhlasila Rada pro duchovní službu ve věznicích a ústavech. Kaplani jsou oficiálními zaměstnanci Vězeňské služby a jsou organizačně odpovědní řediteli své věznice, kde působí, ale za stánku metodickou, se zodpovídají hlavnímu kaplanovi vězeňské služby a jeho zástupci. Kromě organizování a realizace duchovní služby v místních podmínkách se podílejí také na vytváření a aplikaci výchovných programů, které slouží k hodnocení klientů. Kaplani jsou také k dispozici všem spoluzaměstnancům a jsou poradci ředitelů svých věznic ve věcech spektra současného náboženského života. V současné době pracuje 43 vězeňských kaplanů, kteří působí ve 34 věznicích a vazebních věznicích a to z jedenácti různých církví (Vězeňská služba České republiky, ©2017, online).

Vzhledem k tomu, že se na poskytování duchovní služby podílí nejen celá řada církví, ale i náboženských společností, stává se poněkud problematickou terminologie funkce i vlastních činností kaplanů – zaměstnanců Vězeňské služby České republiky. Členové církve latinského obřadu mají výhodu s jasným definováním funkcí i činností v Kodexu kanonického práva. „*Kaplan je kněz, kterému je natrvalo alespoň z části svěřena pastorační péče o některé společenství nebo zvláštní skupinu křesťanů (vězňů, vojáků, lidí upoutaných na nemocničním lůžku), tuto péči koná podle ustanovení obecného i partikulárního práva. (hlava 8, čl. 2, Kánon 564)*. Také zde stojí, že je potřeba, aby měl kaplan všechna pověření, která vyžaduje řádná pastorační péče. (Kánon 566, § 1) Tito kaplani jsou podřízeni přímo biskupovi.

V rámci spektra protestantských církví je situace taková, že kaplanem se stává duchovní, který má nejméně nejnižší možnou ordinaci či pověření k výkonu duchovní služby v příslušné církvi. Je to z důvodů odlišného chápání různých stupňů ordinace v jednotlivých církvích. Vězeňská duchovenská služba v sobě zahrnuje kaplany (vězeňské kaplany) různých církví a náboženských společností, kteří jsou zaměstnanci Vězeňské služby České republiky na plný nebo na částečný úvazek a jejich podřízenost je dvojitá:

- z hlediska církevních norem jsou podřízeni představitelům jednotlivých církví
- jako zaměstnanci VS ČR jsou dle platných právních norem podřízeni generálnímu řediteli VS ČR a v jednotlivých věznicích ředitelům a přímo prvním zástupcům ředitelů věznic, a - metodicky jsou podřízeni hlavnímu kaplanovi VDS VS ČR a jeho zástupcům (Škoda, 2010).

Spirituální povaha duchovní služby, rozmanitost církevní příslušnosti a různost pracovních úvazků kaplanů vykazují některé specifické rysy a potřeby, na které je třeba brát zřetel Podle Národního generálního ředitele č 54, 2017, § 13:

- respektováním důstojného průběhu náboženského obřadu, do kterého není možné zasahovat s výjimkou závažných bezpečnostních důvodů,
- respektováním práva na zachování mlčenlivosti o skutečnostech zpovědního charakteru,
- v oblasti odborného vzdělávání, které vyžaduje kromě kursů a seminářů poskytovaných Vězeňskou službou také církvemi předepsaná školení, semináře a formativní duchovní cvičení,
- v případě působení kaplanů jako duchovních a církevních pracovníků v rámci pracovního poměru k jinému zaměstnavateli, kterým může být církev, církevní škola, nemocnice apod. (Vězeňská duchovenská péče, ©2013, online).

K 1.7.2015 jsou registrovány tyto církve a náboženské společnosti, které mohou poskytovat duchovní službu: Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev adventistů sedmého dne, Církev bratrská, Církev československá husitská, Církev řeckokatolická, Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev augsburského vyznání v ČR, Evangelická církev metodistická, Federace židovských obcí v ČR, Jednota bratrská, Křesťanské sbory, Náboženská společnost českých unitářů, Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, Pravoslavná církev v českých zemích, Slezská církev evangelická augsburského vyznání. Starokatolická církev v ČR (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

Církve a náboženské společnosti hrají významnou roli při pokusu o nápravu delikventů, ale také při práci s jejich rodinnými příslušníky, mají snahu o začlenění osob po propuštění do běžného života společnosti, ale i při práci s personálem věznic a detenčních ústavů. Aktivita duchovních nejsou pouze o náboženských obřadech, ale naplňují i spirituální potřebu svěřených osob. Vězeňští kaplani i pomáhající organizace pomáhají i v oblasti právního poradenství, sociálních služeb i pastoračního působení pracují s osobami na rovině pomoci v lidském a občanském dozrání osob, včetně práce s vinou, odpuštěním, přijetím sebe samého, či v době po propuštění v rozměru prevence před opětovnou recidivou či úpadku do bezdomovectví. Duchovní péče o vězně je tak jedním z pilířů humanizace vězeňství a současné resocializace odsouzených (Hrdina, 2004).

3.2 Etika duchovní služby

Etika není jenom křesťanská záležitost, ani jakási zbytečná nadstavba k odborné péči o nemocné, nebo nemohoucí lidi. Její respektování a znalost je nástrojem k tomu, aby s potřebnými lidmi bylo zacházeno, tak aby nebylo uráženo a ponižováno jejich lidství. Etika je na první pohled „neproduktivní“, někdy se zdá, že její respektování a uplatňování jen zdržuje nebo tvoří zbytečné náklady. Pokud bychom chápaly péči o potřebné pouze jako projevy „výkonu“, mohlo by to tak být. Pokud ji ale chápeme jako projev lidství, které druhým pomáhá zajistit co nejlepší prožívání jejich vlastní důstojnosti, a to i ve ztížených podmínkách, je etika pomocí, jak toto uskutečňovat. Pokud bereme jedno z Ježíšových přikázání vážně, a to *miluj bližního svého, jako sám sebe*, je etika cestou k jeho naplnění (Opatrný, 2014).

3.2.1 Zpovědní tajemství

Pro duchovní platí ustanovení zákona č. 3/2002 o církvích a náboženských společnostech, stanovující v § 7, odst. 1, písm. f) právo zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let; tím není dotčena povinnost překazit trestný čin uložená zvláštním zákonem.

Zároveň však platí, že nakládání s touto pro duchovenskou službu tolik podstatnou svobodou je na svědomí konkrétního duchovního. Jistě není vázán povinností oznámit například soudu ani komukoli jinému penitentovo doznání hříchu učiněné ve zpovědi. Rozhodně je však nutné nahlásit přípravu k útěku, držení mobilního telefonu nebo plánování trestného činu. Duchovní by měl udělat všechno proto, aby k němu nedošlo. Pokud z nějakých důvodů není možné jmenovat konkrétního klienta, lze ve spolupráci se zaměstnanci udělat patřičné kroky, například sdělit, kde se mobilní telefon nachází nebo kdy a jak může být plánován útek z věznice. Je to především věcí autority a osobnosti kaplana, aby se proti takovýmto pokusům zřetelně postavil a klientovi jasně vymezil, o co ve zpovědi jde a co je již zcela mimo její rámec a vztah kajícího k faráři i k Pánu Bohu (Mitáš, 2007).

3.2.2 Morální kodex

V současné společnosti zažívají tradiční hodnoty včetně morálních tragický úpadek. Těžkým úkolem bylo vytvořit etický kodex pro věznice. Na jedné straně šlo o snahu stanovit striktní morální požadavky pro zaměstnance Vězeňské služby ČR, na druhé

straně o vědomí, že morální zásady utvářené na základě biblického a církevního dědictví nejsou pro vězeňský personál, který je většinou ateistický, závazné a přijatelné. Nakonec z toho vzniknul etický kodex značně obecný, který požadoval na personálu všeobecnou slušnost a vědomí, že jsme všichni lidé (Pivoňka, 2007).

Mezicírkevní spolupráce má pozitivní dopad na duchovní službu v rámci vězeňské služby, protože vychází ze vzájemného respektu k obecným náboženským názorům jednotlivých registrovaných církví a náboženských společností, bez ohledu na věhlas, tradici a velikost jednotlivých složek a zásad, které jsou obsaženy v Kodexu ekumenické spolupráce (Vězeňská služba České republiky, ©2017, online).

Služební kodex ekumenické spolupráce

1. Církev působící v občanském sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP), resp. jejich pověření zástupci podílející se na zajišťování vězeňské duchovní péče, jsou si navzájem rovní, požívají stejných práv a povinností a dodržují pastorační zásady uvedené v kodexu.
2. Církev jednotlivých denominací plně respektují vzájemné teologické i pastorační odlišnosti, aniž by si nárokovaly prosazování svých vlastních specifik na úkor druhých. O své víře a vlastní tradici svědčí a učí vhodným a nekonfliktním způsobem.

3. Prostředí věznic proto nelze chápat jako území pro prosazování vlastních zájmů, ale jako prostor pro službu potřebným v duchu evangelia.

4. Vězněná osoba je před Bohem svobodný člověk, spoluodpovědný za své rozhodování i jednání, který nesmí být nijak nucen ani k náboženským úkonům.

5. Člen VDP: plně uznává svobodu člověka, kterému přichází do vězení sloužit a zvěstovat evangelium; respektuje jeho náboženské kořeny, tradici i zázemí, z nichž pochází- podporuje kontinuitu jeho původní církevní tradice; je-li již pokřtěn, uznává platnost tohoto křtu v jeho tradici.

6. Spolupracuje přitom s ostatními církvemi a jejich zástupci působícími ve věznici. Neomezuje je a nepřekáží jejich činnosti.

7. Doprovází-li ve vězení člověka jiného vyznání, kontaktuje v případě potřeby duchovního jeho vlastní církve a dle možností s ním i spolupracuje.

8. V případě konverze, kterou vězněná osoba touží vyjádřit křtem a vstupem do jiné křesťanské církve, konzultuje tuto skutečnost s místní skupinou, případně s vedením VDP (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

3.3 Legislativa

Podle ustanovení § 1 odst. 2 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů byla podepsána Dohoda o duchovní službě, která byla dne 21. listopadu 2013 mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví České republiky.

Cílem této Dohody o duchovní službě je stanovit v souladu s právními předpisy podmínky pro vzájemnou spolupráci a pomoc Vězeňské služby České republiky a církví a náboženských společností při jejich duchovním a výchovném působení na odsouzené, obviněné a chovance ve výkonu zabezpečovací detence.

Duchovní službu vykonávají podle této Dohody osoby pověřené jednotlivými církvemi. Pověření ze strany odpovědného orgánu příslušné církve je nezbytným předpokladem pro výkon duchovní služby. Církve pověřují k výkonu duchovní služby pouze bezúhonné osoby. Bezúhonnost se pro účely této Dohody prokazuje výpisem z rejstříku trestů ne starším 3 měsíce. Pověřené osoby působící v rámci dobrovolného poskytování duchovní služby ve věznicích a vazebních věznicích a ústavech pro výkon zabezpečovací detence vykonávají činnosti v rozsahu stanoveném touto právě Dohodou. Bezpečnost a ochrana zdraví pověřených osob se zajišťuje podle zvláštních předpisů nařízení generálního ředitele č. 64, 2013, čl. 1 (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

Rozsah a možnosti duchovní služby vymezuje § 20 odst. 4 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, § 15 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů a § 11 zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence.

Pro řešení významných a koncepčních otázek duchovní činnosti ve věznicích a ústavech se zřídila tzv. Rada pro duchovní službu ve věznicích a ústavech (dále jen „Rada“). Členy této Rady jsou dva zástupci České biskupské konference, dva zástupci Ekumenické rady církví, dva zástupci Vězeňské služby, zástupce Vězeňské duchovenské péče a s poradním hlasem hlavní kaplan, pokud není nominován Vězeňskou službou jako jeden z jejích zástupců. Rada se schází nejméně jedenkrát ročně, pokud se nejedná o mimořádné okolnosti. Může vznášet připomínky ve věci duchovní činnosti ve věznicích a ústavech a předkládat generálnímu řediteli návrhy koncepčních řešení. Volí předsedu ze svého středu na období jednoho roku, který setkání řídí. Setkání svolává zástupce Vězeňské služby, ale v případě potřeby může iniciovat svolání Rady kterákoli ze smluvních stran. Rada se

vyjadřuje k aktuálním záležitostem, které se týkají duchovní činnosti ve věznicích (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

Obviněná osoba má právo na duchovní služby zakotveno v zákoně č. 293/1993Sb., o výkonu vazby, konkrétně v §15. Ten hovoří o duchovních a sociálních službách a zajišťuje obviněnému právo na poskytování těchto služeb v rozsahu, který vyplývá z dalších předpisů. Mezi tyto předpisy patří zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví předpisů a náboženských společností. Pověření zástupci církví a náboženských společností mohou po dobu výkonu vazby obviněné na jejich žádost navštěvovat a taková návštěva se obviněnému nezapočítává do návštěvy, na kterou má ze zákona č. 293/1993 Sb. nárok.

Odsouzená osoba má právo na duchovenské služby podle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Pro výkon duchovenské služby jsou podstatné § 20 a § 43. V prvním odstavci § 20 je zaručeno právo odsouzeného na poskytování duchovních služeb. Ve druhém odstavci je řečeno, že věznice umožňují konat společenské náboženské obřady odsouzených, přičemž účast na těchto obřadech je dobrovolná a věznice umožňují jejich konání zpravidla v mimo pracovní dobu. O podmínkách spolupráce věznic s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi k zabezpečení duchovní služby se pak hovoří v odstavci tři §43, že na naplňování účelu výkonu trestu se v souladu se zvláštními právní i předpisy mohou podílet po dohodě s GŘ VS, případně s ředitelem věznice registrované církve a náboženské společnosti. Pověření zástupci církví a náboženských společností mohou po dobu výkonu trestu udržovat s odsouzenými osobní styk, zajímat se o jeho chování ve výkonu trestu a pomáhat mu při vytváření příznivých podmínek pro jeho samostatný způsob života. Na požádání je věznice informuje o stavu převýchovy a chování odsouzeného, pokud s tím odsouzený souhlasí.

Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby podle zákona č.169/1999 Sb. § 20 odst. 5 o výkonu trestu odnětí svobody zejména:

- konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených,
- individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,
- vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,
- zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,
- pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě
- koncertů hudebních skupin a jednotlivců,
- při přípravě odsouzených k jejich propuštění,
- dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.

4 DUCHOVENSKÁ PÉČE

Specifikum pro duchovenskou péči je její teologický přístup k odsouzeným, který reflektuje kriminální jednání a nazývá ho hříchem, který je odporující biblickým zásadám, tedy jde o jednání proti Božímu řádu. Hřích jako takový je pak chápán jako absolutní příčina sociálně-deviantního jednání, jehož důsledkem je v dnešní době uvěznění. Je důležité zmínit, že Bible sleduje jak lidskou vnitřní motivaci, tak formy i důsledky jednání zasahujícího „mimo cíl“, neposlušnosti Božího řádu, svévolného života, principu ovládajícího lidský život, nebo vědomého zvolení nesprávné životní cesty. Rozdíl mezi světem před a za mřížemi je snad pouze v tom, že konkrétní hříšné jednání vězňů vedle Hospodinovy ruky trestá i rameno spravedlnosti (Mitáš, 2007).

Tournier (1995) hovoří o vině z jednání a tedy konkrétních činů a vině z bytí, které spočívají v lidském uvědomění si vlastní porušenosti a hříšnosti. S tím, člověk sám nemůže nic dělat. Zde je pak patrný prostor pro vedení ke skutečné Boží odpouštějící milosti a životu v Jeho blízkosti a pod Jeho vedením. Bez prvotního vědomí viny z jednání je však přechod k vině z bytí velmi obtížný.

Americký teolog Paul Tillich (1996) se zajímá o princip hříchu a dělí ho na tři propojené faktory:

- nevěra ve vztahu k Bohu a přiklonění se k sobě samému - egoismus.
- z egoismu pramení tillichovský pojem *hybris*, který lze přeložit jako pýcha, nadřazenost. Tento pojem můžeme reflektovat v sociální práci. Může jít v extrém o nedostatek schopnosti empatie ve vztahu k Bohu i druhým.
- posledním tillichovým pojmem je v této souvislosti *konkupiscence*, tedy žádostivost. Zde se autor odráží o výsledky z hlubinné psychologie a pracuje s pojmem freudovského sexuálního libida i s adlerovskou touhou po moci.

Delikventní jednání tak není ničím příliš specifickým, jde jen o umocněné působení zmíněných faktorů.

4.1 Vězeňská duchovenská péče

Vězeňská duchovenská péče, dále jen VDP, je dobrovolným sdružením křesťanů a to jak duchovních, tak i laiků, kteří byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky a v obdobných zařízeních, pečujících o adaptaci vězňů a propuštěných, nebo se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cílem a zásadami VDP, a byli schváleni

výkonným výborem VDP. Je to nevládní organizace registrovaná u ministerstva vnitra (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

Podle stanov VDP 2014 (Vězeňská duchovenská péče, ©2014, online) se členem se může stát každá fyzická osoba starší 21 let, která souhlasí s cíli činnosti, usiluje o jejich naplňování a byla dle zákonných norem vedením své (registrované) církve pověřena službou ve věznicích a obdobných zařízeních a která souhlasí s cíli činnosti, usiluje o jejich naplňování a byla dle zákonných norem vedením své církve pověřena službou ve věznicích a obdobných zařízeních. Ve výjimečných případech se mohou přijmout i ty osoby, které sice neslouží z pověření církve přímo ve věznicích a obdobných zařízeních, ale které se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cíli a zásadami VDP.

Nezbytným předpokladem pro zahájení jednání o členství ve Vězeňské duchovenské péči je doporučení vedení mateřské církve. Po jeho doručení je uchazeč pozván ke vstupnímu pohovoru na zasedání Výkonného výboru VDP, kde je posuzována především motivace, osobnostní předpoklady i podpora rodiny a mateřského sboru. O přijetí nového člena rozhodují řádní členové výboru hlasováním. Při kladném výroku výkonného výboru je uchazeč hlavním kaplanem uveden do prozatímní služby v konkrétní věznici a je mu přidělen tzv. kmotr, zpravidla z opačného konce církevního společenství. Např. katolíkově nekatolík a naopak. Smyslem tohoto jednání je jednak pomoci kolegovi s orientací v nové službě a také seznámit jej s ekumenickými zásadami služby i s formou služby jiných církví. Nový člen je též povinen podstoupit přijímací test. Teprve po složení této zkoušky obdrží členský průkaz. Výkonný výbor VDP po přijetí člena také stanoví zkušební dobu v délce jednoho roku, po jejímž uplynutí se jeho službou výbor znovu zabývá a rozhoduje o prodloužení členství. Povinností přijímaného je rovněž absolvování nástupního kurzu VDP, který probíhá zpravidla jedenkrát do roka. Takto složitá procedura se ukázala být dosti nezbytnou, protože VDP je vůči vězeňské službě ČR v roli jakéhosi garanta profesionality svých členů, což spíše než z legislativních ustanovení vyplynulo z praxe a dobrých vzájemných kontaktů. Pro zachování tohoto stavu je nutné reflektovat i selhání jednotlivých členů a řešit je, což je znovu realizováno pohovorem při Výkonném výboru VDP (Mítáš, 2007).

Jak už jsem naznačila v historickém kontextu, vězeňští duchovní podporovali dodržování lidských práv a humánního zacházení s vězni. To od nich také dnes očekávají organizace zabývající se monitorováním stavu lidských práv a obracejí se na ně s poměrně častými žádostmi o poskytnutí stanoviska. Zaměstnanci Vězeňské služby ČR jsou nutně

informovanější i znalejší problematiky Vězeňské služby a jejich výstupy tak mohou být erudovanější (Mitáš, 2007).

Pracovník věznice by měl, do jisté míry je i povinen zabývat se problémy ve svém zaměstnání. Nejpodstatnějším důvodem je však možnost navázání s vězeňskými specialisty kolegiálních vztahů. K tomu u dobrovolníků však nemůže v takové míře dojít prostě proto, že se tak často nepotkají. Zaměstnání také pomáhá bořit některé hráze mezi duchovními a profánními kolegy, i když v ojedinělých případech může znamenat nedůvěru ze strany vězňů. Té se však dá čelit navázáním otevřeného a vřelého pastoračního vztahu. Zaměstnávání duchovních ve Vězeňské službě na menší úvazky má v současné době svůj praktický význam a zdá se nenahraditelné jakýmkoli jiným způsobem (Mitáš, 2007).

4.2. Dobrovolnictví

Dobrovolník je člověk, který bez nároku na peněžní odměnu poskytuje svůj čas, vědomosti, dovednosti i energii ve prospěch ostatních lidí nebo společnosti. Dobrovolnictví považujeme za jednu z občanských cností. Dobrovolnictví je svobodně a dobrovolně zvolená aktivita a pomoc (Tošner, 2002).

4.2.1 Podmínky pro Pověření k dobrovolné službě ve věznicích

Pověření musí být vydáno odpovědným činitelem církve, která obdržela zvláštní práva služby v místech, kde se vykonává trest, vazba nebo ochranné léčení a ochranná výchova ve smyslu zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností § 7 1 b. Pověřený činitel k vydání pověření musí být k této funkci pověřen církví a nesmí to být jen dílčí nebo místní autorita. Pověření musí být na konkrétní věznici, nikoliv obecně bez určení místa. Doporučuje se dobře prostudovat stanovy sdružení, kde jsou zahrnuty všechny potřebné informace, práva i povinnosti. Dále je potřeba kontaktovat předsedu VDP nebo některého z členů předsednictva výkonného výboru a sjednat si pohovor v zasedání výkonného výboru. Pohovor a následné kladné vyjádření tohoto orgánu je podmínkou členství; kladné vyjádření není automatické (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

Mitáš (2007) se domnívá, že přinášet druhým Boží slovo, být pro ně světlem a pomáhat všem bez ohledu na předsudky jako Ježíšův Samaritán je jedna věc, ale být zneužíván ve hře sobeckých zájmů a přivádět službu evangelium do špatného světla, byť s dobrými úmysly, je

věc druhá. Služba ve vězení přináší určitá rizika a rozdělil typy vězňů, kteří se o tuto péči zajímají a přihlásili se k absolvování:

- první skupinou jsou lidé, které nezajímá ani tak kázání, jako spíše „pastorační činnost“ ovšem v jejich vlastním pojetí. Na prvním místě jim jde o možnost obchodu a dohod s vězni z jiných budov, se kterými se nemají možnost osobně jindy setkat jindy. Rozeznat se dají velice rychle, často se budou stranit a vztah s duchovním se zpravidla omezí na žádosti o poštovní známky, složenku nebo balík.

- druhou skupinou jsou ti, kteří také nechodí přímo kvůli Božímu slovu, ale spíše kvůli atmosféře. Často to bývají vyloženě fyzicky či psychicky slabší jedinci, kteří se na bohoslužbách cítí bezpečně, nebo jsou to silní lidé s velkou touhou po společnosti a neustálou potřebou něco podnikat nebo se s někým novým stýkat. Dá se říci, že vlastně každý vězeň velice rád přijímá možnost promluvit si s někým zvenku, ale tito lidé z této skupiny tuto možnost aktivně vyhledávají.

- třetí skupinou jsou ti, kteří skutečně hledají Boha. Jejich cesta víry bývá často skutečně nadmíru klikatá. Mnoho z nich má zkušenosti buď s nějakým druhem východního náboženství, anebo s všemožnými druhy okultismu. S přihlédnutím k jejich duchovní minulosti a vzhledem k tomu, že tito lidé zpravidla navštěvují duchovenské akce církvi celého křesťanského spektra, bývají v mnoha ohledech často zmatení.

Vězeňská služba spolupracuje s Vězeňskou duchovenskou péčí jako s kvalifikovanou profesní organizací dobrovolné duchovní služby v oblasti duchovního a etického působení. Účelem jejich vzájemné spolupráce je v souladu s Dohodou vytváření vhodných podmínek a postupů při duchovním a výchovném působení na vězněné osoby. Vězeňská duchovenská péče dbá na odbornou úroveň a informovanost svých členů a pořádá za tím účelem pro ně vzdělávací akce a v součinnosti s hlavním kaplanem poskytuje Vězeňské službě dle nařízení generálního ředitele, č. 54, 2017, § 11 na její žádost odborná stanoviska při výběru duchovních na pozici kaplanů i při jiných příležitostech (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

Osoby sdružené ve Vězeňské duchovenské péči vycházejí při poskytování duchovní služby z rovnosti všech státem uznaných náboženských vyznání, z práva vězněných osob na svobodu vyznání včetně volby být bez vyznání a záměrně nevyvíjejí činnost směřující k získání nových členů pro svou církev. Členové Vězeňské duchovenské péče působí v rámci dobrovolné duchovní služby bez nároků na odměnu ze strany Vězeňské služby. V souladu s Dohodou vytváří Vězeňská služba pro působení členů Vězeňské duchovenské péče příznivé podmínky např. tím, že poskytuje pověřeným osobám se souhlasem ředitele věznice v souvislosti se zajištěním duchovní a pastorační činnosti účelnou pomoc, nebo na základě

uzavřené smlouvy o výpůjčce umožňuje generální ředitel v pracovní době předsedovi Vězeňské duchovenské péče přístup a pobyt v kanceláři v budově generálního ředitelství s využitím příslušného vybavení a telekomunikačních prostředků. Případné další požadavky mohou být uspokojeny pouze po předcházejícím projednání a schválení ředitelů příslušných odborů generálního ředitelství a splnění podmínek ve smyslu příslušných vnitřních předpisů Vězeňské služby. Osoby sdružené ve Vězeňské duchovenské péči prokazují své oprávnění ke vstupu do organizačních jednotek průkazem Vězeňské duchovenské péče, který při pohybu a pobytu v daném objektu nosí na viditelném místě oděvu jako identifikační štítek. Předseda Vězeňské duchovenské péče informuje ředitele věznice o přijetí duchovního do řad Vězeňské duchovenské péče s pověřením ke službě v příslušné věznici (Vězeňská duchovenská péče, ©2017, online).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Výzkumné šetření diplomové práce se zaměřuje na činnost dobrovolníků ve vězeňské duchovenské péči a na činnost vězeňských kaplanů vězeňské duchovní služby. Pro výzkumné šetření byl použit kvalitativní přístup, protože jeho proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů je založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, Šed'ová, 2007).

5.1 Metodologie výzkumného šetření

V praktické části práce jsem získávala data formou kvalitativního výzkumu, pomocí strukturovaného rozhovoru. Rozhovor měl přesně stanovené a naformulované otázky (Příloha 1, 2). Konkrétně bylo provedeno vyhodnocení a analýzu rozhovorů s vězeňskými kaplany vykonávající vězeňskou duchovní službu a dobrovolníky vykonávající vězeňskou duchovenskou péči v rámci Katolické církve. Odpovědi byly zaznamenávány diktafonem se souhlasem respondenta.

5.1.2 Cíl výzkumného šetření

Cílem bylo zjistit, jak je hodnocena vězeňská duchovenská péče a duchovní služba ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu vykonávající profese kaplana nebo dobrovolníka.

Práce se zaměřuje se především na vyhodnocení subjektivních pocitů a hodnocení osobních zkušeností jednotlivých respondentů, kteří tuto činnost vykonávají. Výsledkem je zjištění jaký tato činnost má vliv na respondenty a zda vnímají zpětnou vazbu své činnosti od odsouzených. Jaký vidí smysl této činnosti, a jaké mají respondenti pozitivní ale i negativní zkušenosti. Výzkumné šetření reflektuje, jaký vidí smysl v této činnosti a jakou roli zastupují. Dále zkoumá, jak takové setkání s odsouzenými, dobrovolníky a kaplanem probíhá, co je naplní a smyslem této činnosti, pak jak je tato činnost organizovaná a financovaná.

Výzkumný problém zjišťuje pozitivní, ale i negativní zkušenosti práce kaplanů a dobrovolníků s odsouzenými v činnosti vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní službě.

Dílčí výzkumné otázky zní:

DVO 1: Jak je hodnocena vězeňská duchovenská péče a duchovní služba ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu vykonávající profese kaplana?

DVO 2: Jak je hodnocena vězeňská duchovenská péče a duchovní služba ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu dobrovolníka?

DVO 3: S jakými pozitivními zkušenostmi se dobrovolníci nebo kaplani setkávají při své práci s odsouzenými?

DVO 4: S jakými negativními zkušenostmi se dobrovolníci nebo kaplani setkávají při své práci s odsouzenými?

5.1.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor pro tuto diplomovou práci je tvořen vzorkem respondentů, kteří byli vybráni na základě nepravděpodobnostního záměrného výběru. To znamená, že jsem oslovila jen ty respondenty, kteří splňovali stanovená kritéria. Základním společným rysem pro zařazení do výzkumného souboru je aktuální práce s odsouzenými jako dobrovolník vězeňské duchovenské péče nebo kaplan vězeňské duchovní služby. Žádná další kritéria jako věk, dosažené vzdělání apod., nebyla stanovena. Výzkumný soubor tvoří pět mužů, kdy dva zastupují pozici dobrovolníka, další - jáhen, rovněž je také dobrovolníkem vězeňské duchovenské péče, i když může zastávat i nějaké povinnosti kaplana. Další dva jsou vězeňští kaplani vykonávající vězeňskou duchovní službu. Z důvodu zachování anonymity a etiky výzkumného šetření, nebudou uváděna jména respondentů.

Do výzkumného souboru nebyly zařazeny ženy, neboť jsem mezi dotázanými osobami žádnou ženu vykonávající tuto péči nebo službu nedohledala, nebo nebyla ochotna se výzkumu účastnit.

Charakteristika respondentů

Respondent č. 1 je katolickým knězem a zároveň pedagogem na VOŠ. Jeho činnost začala tříletým dobrovolnictvím ve vězeňské duchovenské péči a dnes je už druhý rok zaměstnán na částečný úvazek jako vězeňský kaplan ve vězeňské duchovní službě.

Respondent č. 2 je katolickým knězem a vězeňské duchovní službě se věnuje druhým rokem.

Respondent č. 3 je ředitelem neziskové organizace a jáhnem, díky tomu může zastávat určité výkony kněze. Jeho činnost dobrovolnictví v duchovenské péči trvá od roku 2009. Byl koordinátorem vzdělávání odsouzených.

Respondent č. 4 je primářem biochemické laboratoře, a jeho činnost začala před třemi lety dobrovolnictvím ve vězeňské duchovenské péči.

Respondent č. 5 se věnuje marketingové činnosti a jeho činnost začala před třemi lety dobrovolnictvím ve vězeňské duchovenské péči.

Bližší charakteristiky respondentů shrnuje následující tabulka 1.

Tabulka 1 Charakteristiky respondentů

Respondent	Doba činnosti	Věk	Zaměstnání	Role
Respondent č. 1	5 let	51	kněz	vězeňský kaplan
Respondent č. 2	2 roky	62	kněz	vězeňský kaplan
Respondent č. 3	9 let	45	ředitel neziskové organizace	dobrovolník jáhen
Respondent č. 4	3 roky	53	biochemik	dobrovolník
Respondent č. 5	3 roky	40	marketingová komunikace	dobrovolník

5.1.4 Obsahová analýza dat

Otázky do rozhovoru byly sestaveny tak, aby dokázaly objasnit výzkumné otázky stanovené na začátku výzkumu. Celkem se jednalo o 27 strukturovaných otázek. K analýze rozhovoru byla použita metoda otevřeného kódování. Otevřené kódování je část analýzy, zabývající se označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Tyto jsou rozebrány na samotné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly. V tomto procesu jsou zvažovány a zkoumány vlastní i cizí domněnky o jevu, což může vést k novým objevům. Pro kódování byly odpovědi k otázkám tematicky rozděleny. Otevřené kódování lze aplikovat různým způsobem. Lze kódovat slovo po slovu, podle odstavců, nebo podle celých textů a případů. V práci byly kódovány celky textu. Tento proces se také nazývá konceptualizace, ta je prvním krokem analýzy. Určitým jevům jsou přidělována jména a tím je provedeno pojmenování kategorií. Pojmenování by co nejvíce mělo souviset s údaji, které zastupuje. Kategorie nejen pojmenováváme, ale také určujeme jejich vlastnosti a dimenze. Ty

je důležité rozpoznávat a systematicky rozvíjet, protože jsou základem pro vytváření vztahů mezi kategoriemi, subkategoriemi a hlavními kategoriemi (Švaříček, Šedová, 2007).

5.2 Výsledky výzkumného šetření

V tabulce 2 jsou uvedeny jednotlivé kategorie a kódy pro metodu otevřeného kódování.

Tabulka 2 Schéma kategorií a kódů

Kategorie	Jak to celé začalo	Práce ve věznicích	Vina a trest	Přínos duchovenské péče a duchovní služby	Systém duchovenské péče a duchovní služby
Kódy	<i>Role</i>	<i>Prostředí věznic</i>	<i>Vliv věznic</i>	<i>Přínos kontaktu</i>	<i>Nedostatky</i>
	<i>Počátek činnosti</i>	<i>Trestná činnost</i>	<i>Práce s vinou</i>	<i>Obohacení</i>	<i>Organizovanost</i>
		<i>Náplň činnosti</i>	<i>Působivý příběh</i>	<i>Smysluplnost</i>	<i>Financování</i>
		<i>Témata rozhovorů</i>	<i>Odnětí svobody</i>	<i>Odlišnost</i>	
		<i>Hranice</i>	<i>Otázka svobody</i>	<i>Zpětná vazba</i>	
		<i>Vzájemný vztah</i>			
		<i>Průběh setkání</i>			

Jak to celé začalo

Tato kategorie se tematicky váže k počátkům činnosti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby, včetně specifikace rolí, které v této činnosti zastávají.

Kategorie obsahuje kódy: *role, počátek činnosti*.

Role

Ve skupině dotazovaných rozlišujeme dvě roviny rolí činnosti respondentů. Jedna z nich je dobrovolník a druhá je kaplan. Bylo velice pozoruhodné, jak se jednotliví respondenti na svoji roli dívali a popsali ji.

V případě respondenta č. 1 se jedná o pracovní poměr, a jak sám uvedl: *„Jsem tam kaplanem na částečný úvazek, jsem tam normálně zaměstnán.“* Kaplan respondenta č. 2 vidí důležitou roli v tom, že se setkává se skupinou a je její součástí, jak sám popsal: *„Setkávám se skupinou odsouzených“*. V případě respondenta č. 3 (jáhen a dobrovolník) to je role ve vedení v oblasti studia a jak sám popsal: *„Já co jsem dělal, byla koordinace studia odsouzených v Ruzyni, což je pilotní projekt, který Ruzyňská věznice měla, to znamená, že ti odsouzení mají šanci dodělat si bakalářské vzdělání v průběhu výkonu trestu a jednak nějaká participace vlastně duchovenské činnosti. Byl jsem zaměstnaný jako duchovenská činnost, ale vedl jsem pro ně bohoslužby, dělal jsem pro ně duchovní obnovy.“* V případě respondenta č. 4 šlo čistě o dobrovolnickou činnost. A jak uvedl v rozhovoru: *„Moje role je dobrovolník. My dobrovolníci chodíme do věznice cirka jednou za dva měsíce. Kdežto kněz je tam přítomen několikrát za týden. Z mého pohledu dobrovolník nezastupuje funkci kněze. Dobrovolník je tam spíše na diskusi a vytržení a jako rozptýlení odsouzených z denního režimu.“* Stejně tak to bylo i u respondenta č. 5, který ještě dodal: *„Dobrovolník, kamarád zvenku.“* Kaplani se cítí být součástí společenství, které pomáhají vytvářet, je to jejich náplň práce na rozdíl od dobrovolníků.

Počátek činnosti

Počátky činnosti v oblasti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby se u jednotlivých respondentů lišily.

V případě respondenta č. 2 a č. 4 to bylo z vlastní iniciativy, a jak uvedli: *„Zájem o odsouzené“* (respondent č. 2), *„Žiji ve farnosti, ve které je i věznice, proto mi přišlo vhodné jako správnému křesťanovi, zapojit se i do pastorační služby ve věznici.“* (respondent č. 4).

V případě respondenta č. 3 šlo o jednu z náplní jeho normálního pracovního poměru, jak sám uvedl: „*Co mě k tomu vedlo? Vlastně zkušenost, já jsem byl poprvé pozvaný v rámci fakulty, asi si myslím, že to začalo tímhle tím, že jsem se stal koordinátorem toho studia a přišel jsem do toho prostředí a teď nevím, jestli současně nebo návazně na to jsem byl pozvaný do Rýnovic na besedu atd. a to prostředí vězeňský a ta situace lidí, ve které se nachází, si myslím, tak ve mně rezonovala. Takže tam jsem viděl, že to má smysl.*“

V případě respondenta č. 1 a č. 5 to byla výzva od někoho druhého. Jak sami odpověděli: „*Nabídli mi to.*“ (respondent č. 1). „*Byla to samozřejmě vzrušující nabídka, ale lákalo mě to, já jsem bydlel blízko věznice a koukal jsem na to prostředí dlouho a takovým divným způsobem mě to přitahovalo. Byl jsem oslovený jedním knězem.*“ (respondent č. 5).

Práce ve věznici

Tato kategorie se zaměřuje na prostředí, ve kterém se odsouzení nacházejí, na trestné činy, s kterými se respondenti u odsouzených nejčastěji setkávají, na témata, které se nejčastěji řeší, na vzájemné vztahy, které si navzájem budují. Další informací k porovnání je, zda existuje nějaká hranice, kam v rozhovoru mohou respondenti vstupovat a kam už ne. Kategorie popisuje průběh setkání s odsouzenými, náplň činnosti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a činnost kaplanů vězeňské duchovní služby.

Kategorie obsahuje kódy: *prostředí věznice, trestná činnost, náplň činnosti, témata rozhovorů, hranice, vzájemný vztah, průběh setkání*

Prostředí věznice

Je všeobecně známo, že vězeňské prostředí není nikterak příjemné. Odsouzený se tak ocitá v nepřirozeném a jemu cizím prostředí. Proto se tento kód zaměřuje na pocity respondentů, jak na ně toto prostředí zapůsobilo. Většina respondentů na tuto otázku odpovídali podobně, až na respondenta č. 2, který uvedl: „*Nijak mě nepřekvapilo, nejnáročnější je ztráta svobody.* V případě respondenta č. 1 je to ale naopak: „*Není mi to příjemné. Je tam zvláštní odér. A pak si člověk zvykne. Podobně to takhle páchlo v psychiatrický léčebně, je to taková směs pracího prostředku, takového toho průmyslového, kávy, cigaret, potu, oni tomu vysloveně říkají – muklovský smrad, ti vězni. Když jsem jednou vezl jednoho na vycházku, tak mi říkal, že si musí předtím vyzvednout sako z čistírny, aby tolik nesmrděl.*“ Respondent č. 3 reagoval podobně: „*Hrozně (smích.) No hrozně. Věznice bývají hnusný, i když se podle mě sociální pracovník snaží, tak jako to je úplně nenormální prostředí. Začíná to barvou brány, která je ještě pořád*

podle rakousko-uherského vzoru fialová, protože fialová je barva lítosti a pokání, takže fialová ve věznicích dominuje. Bouchání těch katrů, prostředí, které je skoro vybydlené, cely, které jsou v ČR neuvěřitelně mrňavý a nezařízený a hnusný. Já vím, co jsem viděl v Německu, nebo na Západě, to se těžko dá srovnat. Prostor, který je postavené na buzeraci, úplně zbytečný, na zvláštních sociálních interakcích, které se ten nový vězeň, který se tam dostane, musí naučit, aby tam přežil. Divný, prostě prostředí, který neodpovídá přirozenému fungování společnosti.“

Výjimkou nejsou ani respondenti č. 4 a 5. Uvádějí: *„Vězeňské prostředí na mě působí hodně úzkostně a depresivně. Zvláště při první návštěvě, když se za mnou zaklaply dveře vězení, mi teda dobře nebylo.“* (respondent č. 4). *„No brutálně, i s ohledem na to, že ta Ruzyň je taková poklidná, tak je to prostředí, který zbavuje člověka důstojnosti. Člověk tam není, jako člověk, ale jako položka.“* (respondent č. 5).

Trestná činnost

Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Z této definice, která je uvedena v ustanovení § 3 trestního zákona, vyplývá, že aby čin mohl být označen jako trestný, musí splňovat dvě podmínky. V první řadě je to podmínka nebezpečnosti činu pro společnost, která se označuje za podmínku materiální. Vedle materiální podmínky musí být splněny i znaky uvedené v trestním zákoně, kterým se říká znaky formální. Jde o znaky objektu, objektivní stránky, subjektu a subjektivní stránky. S těmito znaky se pojí pojem skutková podstata (zákon č.140/1961 Sb.). Tento kód zjišťuje, s jakými odsouzenými se respondenti setkávají.

Respondent č. 1 uvedl: *„Tak většinou chodím do vazební věznice a tam jsem viděl úplně všechno, nejvíce je tam samozřejmě trestná činnost spojená s drogami, dealování a výroba, hodně násilí, prostituce, krádeže. Tohle tam bylo nejčastěji, ale jsou tam všechny možné trestné činnosti. Jako nejkurioznější trestný čin, co tam byl, byl terorismus a to byl mladý kluk, co nahlásil, že umístil do lesa bombu.“*

Respondent č. 2 uvedl: *„Těžší tresty, vraždy, loupeže.“*

Respondent č. 3 uvedl: *„Nejčastěji jsem se setkával s vrahy a zloději, a taky tam byly poměrně dost často překupníci drog.“*

Respondent č. 4 uvedl: *„Vraždy, vaření a distribuce drog, pak jsou tam lidé za finanční kriminalitu.“*

Respondent č. 5 uvedl: „*My tam až na výjimky, ty konkrétní důvody vazby nějak nerozebíráme. Vězni mají většinou delší tresty za majetkovou činnost, je to pestrý, ale s těma, co jsem navázal bližší vtať, tak to je i násilná trestná činnost a podvod, co já vím konkrétně.*“

Náplň činnosti

Součástí naplňování účelu výkonu trestu je mimo jiné i činnost registrovaných církví a náboženských společností. Tyto subjekty se určitou měrou podílejí na resocializaci odsouzených uplatňováním speciálních výchovných a zájmových aktivit programu zacházení. Tento kód mapuje, jak vypadá činnost dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a kaplanů vězeňské duchovní služby. Zde se jejich činnost nepatrně liší.

V případě respondenta č. 1 a č. 2 se jedná o činnost kaplana vězeňské duchovní služby a z jejich výpovědí zjistíme, zda se liší od práce dobrovolníků: „*Práce kaplana se neliší od práce dobrovolníka v poskytnutí individuálního rozhovoru hlavně s lidmi v trestu, ale dělám i rozhovory s lidmi ve výkonu vazby. Oni jsou v hrozně těžkém období, vazba je hrozně náročné období, vězni si potřebují popovídat, vybrečet se, postěžovat si a my je uklidníme a oni jsou schopni fungovat dál. Rozdíl je, že já tam přicházím, protože jsem katolický duchovní, a mohu jednak nabízet svátosti, o které mají zájem, samozřejmě jim je teda nenabízím. Vězni vědí, že můžou jít ke zpovědi a k přijímání. Už jsem i křtil a biřmoval, také dělám bohoslužby; bohoslužbu slova pro vazbu a bohoslužbu normálně. Bohoslužbu jako celou, mši dělám pro ty, co tam jsou dlouhodobě, a už jsou zvyklí. Ve vazbě často nevědí, o co jde, takže tam si s nimi chodíme popovídat. Ti jsou rádi, že se dostali z cely ven, sedí v kapli a jsou rádi, že se vidí mezi sebou, popovídají si, vybouří se a pak máme bohoslužbu slova, kde se čte písmo.*“ (respondent č. 1). „*Setkáváme se na modlitebním společenství – modlitba, zpěv, vzájemné sdílení. Z pozice kněze podávám svátosti, sloužím bohoslužby a zpovídám.*“ (respondent č. 2).

U ostatních respondentů se odpovědi nepatrně lišily, neboť nemohou vykonávat stejnou činnost jako kaplani. V případě respondenta č. 4, jak sám uvedl, nabízí: „*Rozhovory a společnou modlitbu, příběhy ze života.*“

Respondent č. 5 vypovídá: „*My tam vytváříme, nějaké spolčo, společenství, které je vyloženě málo organizované, takže vlastně, to co mi tam přinášíme, je kontakt s vnějším prostředím. Bavíme se o úplně normálních věcech, ale třeba i v souvislosti s liturgickým rokem. Zajímají je věci kolem farnosti. Nasloucháme, povídáme si, normální lidský rozhovor. Někdy si zazpíváme, přečteme písmo, pomodlíme se, ale myslím si, že u čeho to většinou končí je, vzhledem k tomu, že je program spontánně vedený, je normální lidský rozhovor. Baví se*

o počasí, když jsem byl v Indii, tak jsem jim vyprávěl o Indii. Myslím, si, že to, čeho si cení, je, že mají kontakt s někým, kdo se o ně zajímá.“

V případě respondenta č. 3 je tomu ještě trochu jinak, neboť on z pozice jáhna může vykonávat určité obřady jako vězeňský kaplan. Jak sám uvedl, jeho činnost spočívá: *„Duchovní obnovy, bohoslužby a rozhovory, o ty velice stáli.“*

Témata rozhovorů

Součástí lidského života je komunikace. Komunikací rozumíme vzájemné předávání sdílených významů mezi lidmi, výměnu informací, sdělování a dorozumívání. Slouží k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. Jedná se o nejdůležitější schopnost člověka, a proto se tento kód zabývá tématy, která odsouzení s respondenty nejvíce sdílejí. Odpovědi jednotlivých respondentů se výrazně nelišily.

V případě respondenta č. 1: *„Rodina, jejich osobní příběh, o tom hodně mluví, ale hlavně mluví o rodině, o tom jak to mají doma. Já se na to i sám ptám, jestli mají nějaké zázemí. Oni si postěžují. Samozřejmě se i řeší náboženství, ale spíš v lidské rovině.“* Podobně to vidí i respondent č. 3, který uvedl: *„Téma rodiny je silné, protože těm vězňům se zpravidla rodiny rozpadají. České věznice vůbec neřeší otázku rodin a dětí. Jsou osvícené věznice, kde dovolí, aby třeba manželka s manželem zůstali sami v místnosti a mohli mít spolu sex, to se běžně neřeší. Takže ty rodiny se jim zpravidla rozpadnou v průběhu výkonu trestu. Děti se odlučují úplně od otců. Protože jsem byl jenom v mužské věznici, tak nevím, jak to funguje u vězněných matek. Takže téma rodiny a bolest, je velké téma. Potom je velké téma nezpracovaný pocit křivdy, ať už oprávněný nebo neoprávněný, z toho jak probíhalo vyšetřování a odsouzení atd. a téma soužití vězňů ve věznici. Nějaká buzerace, fungování věznice, hnusný jídlo a zbytečná buzerace dozorců.“* Stejně respondent č. 2 uvádí: *„Kromě modlitby osobní příběhy, z naší strany život farnosti, osobní život.“* Jinou odpověď však pozorujeme u respondenta respondent č. 4, který uvedl několik rovin: *„Řešíme tam několik rovin. Jedna z nich je, že vězni řeší svůj skutek, za který byli odsouzeni a jak by ho řešili dnes, s odstupem času. Další rovina jsou vězni, kteří budou po delší době propuštěni na svobodu, jak jim můžeme pomoci zapojit se do normálního života, protože teď se to moc neřeší. A poslední, je, že je zajímaví životní příběhy dobrovolníků, co dělají, jestli mají rodinu. Zajímají se o život mimo věznici.“*

Respondent č. 5 víceméně shrnul to, co zaznělo už u ostatních respondentů: *„Povídáme si, co přináší liturgický rok, co je nového ve farnosti, bavíme se o dětech, často, protože to je trápí, o rodinných věcech, o svědectvích, jako osobních a duchovních peripetií. To jak k nám*

Hospodin promlouvá, to je docela časté téma. Nějaké věci kolem studia, to se taky řeší. Politika se moc nerozebírá, ale taky sem tam na to dojde, třeba před volbou prezidenta. Já bych řekl, že je to normální rozhovor lidí, jako přátel, dobrých přátel v hospodě, akorát, třeba když přijdeme s modlitbou, tak je to s nějakým duchovním přesahem. Často začneme úplně od něčeho civilního a najednou zjistíme nějaké duchovní zobecnění, ale nijak to tam necpeme.“

Hranice

Tento kód se zabývá pomyslnou hranicí v komunikaci mezi odsouzeným a respondentem. Každý z respondentů má tuto pomyslnou hranici někde jinde, ale přeci jen se u většiny našla shodná odpověď.

Respondent č. 1 odpověděl: *„To záleží na konkrétní situaci. Já se snažím ty věci pojmenovávat. Jsou předpisy, které my musíme dodržovat, třeba když je někdo ve vazbě, tak my samozřejmě nesmíme předávat žádné vzkazy, dopisy. Už vůbec ne doslovně např. zavolejte mé manželce a řekněte jí, že bratranec má zase rýmu. Tak to nesmíme, to je nějaký kód, ale jinak záleží na tom, co je to za člověka, jak se chová, jestli na to má, abychom o něčem začali mluvit. Nemyslím si, že by byla nějaká hranice, tu hranici si hlavně děláme my, že si říkáme, hele do toho už nepůjdu. Nedělám také terapie. Když vidím, že ten člověk má psychické problémy, tak ho samozřejmě doporučím k tomu, aby si promluvil s terapeutem nebo s psychologem. Ale spolupracujeme i s občanskými pracovníky a oni mě třeba poslali za někým, kdo měl problém, že mu zemřela blízká osoba, tak jsem tam šel nebo naopak, já řeknu někomu, podívejte se, on má problém, běžte za ním, dejte mu něco na zklidnění. Je tam napsáno, že zaměstnanci nesmí mluvit o trestné činnosti a nesmí mluvit o ničem, co se netýká výkonu vazby nebo trestu, ale to se nás jako kaplanů netýká, naopak my o tom s nimi musíme mluvit, to je naše poslání.“*

Odpověď respondenta č. 2: *„Co se týče jejich příběhů, musí vězni sami chtít, my se na to neptáme.“*

Odpověď respondenta č. 3: *„Určitě existují hranice. Těžko takhle paušálně... Určitě v rozhovoru kam vás člověk pustí, tam můžete zajít, ale do čeho jsem já nikdy nešel dál, tak byly většinou nářky na nespravedlivý soud. S tím já nic moc neudělám. Druhá věc byla ve chvíli, kdy odsouzený začal řešit mě, tak to ne. Tak tam ta hranice je, tam člověk musí udržovat nějakou profesionalitu, v tom smyslu, že je základní pravidlo, žádný osobní kontakt na mě, žádná adresa, nic takového, nenechat se zatáhnout do nějakých jejich her. Takže hranice tam je.“*

Odpověď respondenta č. 4: *„Můžeš se ptát, na co chceš, ale ne vždycky dostaneš odpověď. Záleží to na tvém citu, kde tu hranici máš ty sám. Většinou se musí otevřít ten vězeň a on mluví sám, většinou se moc neptáš, je to velice tenký led. Ptám se spíše, že jsem něčemu nerozuměl, ale spíše se moc neptám.“*

Odpověď respondenta č. 5: *„Je to daný nějakým společenským citem, není to nijak zavedené, někdy má někdo tendenci prostě opravdu hodně nahlédnout dovnitř, třeba i veřejně. Někdy se vyprávím i já, měl jsem takové období, kdy jsem si říkal, že být ve sračkách není výsada jenom kriminálníků. Myslím, že jsou schopni odpovědět i na velice přímé otázky, ale já tam nejsem jako nějaký rozhodčí, který je bude posuzovat.“*

Vzájemný vztah

Vzhledem k důvěrným rozhovorům, které při této činnosti vznikají, vznikají i mezilidské vztahy. I mezi lidmi pomohou působit vztahy jednostranné či oboustranné. Tento kód se zaměřuje na zmapování jednotlivých přístupů respondentů, jak si hledají cestu k odsouzeným, jak s nimi komunikují a jak se k těmto lidem chovají.

Respondent č. 1 se citově příliš neangažuje: *„Já si k nim ani moc cestu nehledám, oni chtějí, oni si napíšou, že chtějí duchovního, oni jsou ti, kteří udělají první krok. My nemůžeme obcházet cely a nabízet se, v nemocnici to je něco jiného, tam duchovní obchází pokoje, ale my se za nimi nedostaneme, takže kdo chce, tak ten si nás nějak najde. Oni by měli dostat, nebo doufám, že dostávají, instrukce, že tam je duchovní péče a je to vlastně i ve vnitřním řádu té věznice k dispozici. Samozřejmě se člověk snaží přistupovat k nim přátelsky, nějak optimisticky, ale nějak cíleně si k nim cestu nehledám.“*

U respondenta č. 2 to bylo takto: *„Setkávání v tomto společenství je velmi přirozené, bez nějakých zábran.“*

Jáhen, respondent č. 3 to má podobně jako kaplani: *„Já, tím, co jsem dělal, že jsem nebyl vyloženě jako kaplan, který by tam chodil do práce, jsem se k nim dostával na pozvání. Takže já jsem si cestu vyloženě nehledal.“*

Respondent č. 4 vidí dvě roviny: *„Zase existují dvě roviny. Pokud chce odsouzený mluvit, mluví svůj životní příběh on. Pokud nechce, mluvím svůj životní příběh já. Ale většinou mluvíme oba.“*

Citově angažovaný respondent č. 5 odpověděl: *„Noo, snažím se je poslouchat, snažím se registrovat ty konkrétní lidi, ne jako nějakou partu a mám mezi nimi vyloženě miláčky, že se na ně těším a to spočívá asi hlavně v tom, že člověk opravdu dobře poslouchá, co říkají. Nějak mi to nedá moc práce, mám je rád jako lidi, i když se potom později dozvím, co třeba*

provedli a je to někdy docela hrozný, tak nějak mi to v tom nevadí. Žiju přítomností, vlastně v tom nic zvláštního nedělám, jen v tom kontaktu. Uvědomuju si, že je to vzácný okamžik, jednou za dva tři měsíce, se vidět na dvě hodinky, takže je to pro mě takový intenzivní i pro ně a ten čas si užíváme. Ptám se.“

Průběh setkání

Tento kód nastiňuje, jak vypadá setkání dobrovolníků a kaplanů.

Přesný popis, jak toho setkání probíhá už od vstupu do věznice, najdeme u respondenta č. 4, který popisuje: *„Po vstupu do věznice probíhá osobní prohlídka. To znamená, že projdu detektorem kovů, jestli nemám zbraň, nůž nebo tak něco a předtím musím odevzdat všechny věci, jako klíče, mobil peněženku a občanku. Do věznice vstupují úplně závislý na dozorcí. Dozorce nás odvede do vězeňské cely, která je určena jako společenská místnost. Pak dozorce odejde a přivede vězně. Pak dozorce zamkne celu a odejde. Aby se překovalo mlčení, nejdříve uvaříme čaj. Při vaření čaje se neznámí představí a ti, co se už znají, si podají ruce. No a pak začíná „kolečko“, kdo chce, něco řekne. Pak je buď diskuse na nějaké téma, nebo je modlení, tzv. Lectio divina, což je rozjímání nad textem z Bible. Hraje se na kytaru a zpívají se duchovní písně. Pak je většinou závěrečná modlitba a rozcházíme se. Setkání trvá max. 45 minut s jednou skupinou, kde může být max. 8 vězňů. Pokud jich je víc, tak jde na řadu další skupina, ale nikdy tam nejsme více, jak tři hodiny. Pak dozorce odvede vězně a poté nás dozorce odvede zase zpátky, dá nám osobní věci a rozcházíme se domů.“*

V ostatních odpovědích se respondenti zaměřují na řád a strukturu setkávání se přímo s odsouzenými. Odpovědi v případě respondenta č. 2 a 3 jsou téměř stejné: *„Má to přesný časový řád, a je to koncipované pod mým dohledem, tedy pod dohledem vězeňského kaplana“* (respondent č. 2).

„Určitě, to má řád. Ale to je spíše záležitost kaplana. U mě to bylo jasné, buď jsem tam učil, nebo jsem tam měl nějakou duchovní obnovu, nebo jsem šel na nějaký rozhovor, tak tam je to daný, ale nějaký řád to určitě mělo. Jen ten rozhovor řád nemá. Ten rozhovor je o tom, že se setkáme a popovídáme si. Takže asi záleží....“ (respondent č. 3).

V případě respondenta č. 1 zněla zajímavá odpověď takto: *„Když je to společné setkání ve skupině, tak to má řád. Je tam prostor pro nějakou volnou zábavu. Vězni si potřebují sdělit noviny, kdo měl jaký soud a co se dělo, a kolik kdo dostal, taková ta ventilace emocí související s procesem. Pak, to je tedy můj sen, aby oni přišli s nějakým tématem nebo otázkou, což se většinou neděje, tak já otevřu nějaké téma nebo to nechám, že oni si povídají. Když to funguje, tak ať si tam všechno vyříkají, já jsem o tom mluvil i s jedním vedoucím*

výkonu vazby a on mi řekl, že to vnímá jako naši důležitou roli, že my vlastně umožňujeme takovou tu psychickou ventilaci, odreagování se z tenzí. Musíme je nechat, aby si popovídali, přisedávali. Nesmí si nic vyměňovat, to hlídám, občas i něco zabavuju. Když skončí diskuze je situace různá v případě vazební věznice, kde bývá jen bohoslužba slova. U trestu to je úplně jiná atmosféra, tam je pohoda, oni už vědí, že mají ještě několik let před sebou a jsou vyklidnění, mají většinou dost vysoké tresty, takže si počítají ne v měsících, ale v letech, kolik jim ještě zbývá. Tam si hodně povídáme, a je s nimi hrozná sranda. Taky to jsou chytrí lidé, oni mají možnost studovat teologii, je to příjemné, pro mě je to hodně příjemné setkávání. Provádím normální mše nebo během povídání chtějí třeba na zpověď.“

V případě respondenta č. 5 byla odpověď zcela jiná: *„No to se mi moc líbí, že je to hodně spontánní a záleží na náladě, jak to vyplyne. S ohledem na liturgickou dobu, tak někdo nabídně, hele, mohli bychom si zazpívat, nebo, tady mě oslovil nějaký text, a je to absolutně volný a často to jenom prokecáme. Uzavírá se to vždycky modlitbou a požehnáním. Ale někdy ani na to nedojde, jak je to plný a intenzivní, jak tak rádi povídáme. Nemá to vlastně řád.“*

Vina a trest

Tato kategorie se zaměřuje na odsouzené ve věznici z pohledu dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby. Klade si otázku, jak změní člověka pobyt ve věznici a jak vězni pracují s vinou. Zajímá se o pojem odnětí svobody a o co vězeň vlastně přichází. Dále pojednává o osobních příbězích respondentů, které na ně nějakým způsobem zapůsobily.

Kategorie obsahuje kódy: *vliv věznice, práce s vinou, působivý příběh, odnětí svobody, otázka svobody*

Vliv věznice

Tento kód nastiňuje pohled respondentů na vliv vězeňského prostředí na jednotlivé odsouzené. Jednotlivé odpovědi respondentů se výrazně nelišily.

Respondent č. 1. si svou odpovědí nebyl zcela jistý, proto uvádí: *„To je asi otázka spíše na penology nebo nějaké odborníky. Říkají, že po 5 letech vězení dochází k nezvratným změnám v psychice člověka. Určitě to ovlivní ty lidi ve vnímání a potřebě nějakého soukromí a intimity, protože tam nikdy nejsou sami. Ve vazbě jsou 20 hodin zavření každý den v cele, hodinku mají na vycházku a 2x týdně je vedou do sprch do koupelny, můžou si napsat, že chtějí do kaple nebo do posilovny nebo na TV, ale to záleží na tom, jestli je tam zavedou nebo*

jestli na to mají ty dozorcí čas. V těch celách je v rohu záchod, ale není stavebně oddělen, je to metr padesát zídka, mají tam otvírací dveře na záklopku, takže je všechno vidět, slyšet, cítit, ani v těch sprchách nejsou samy. Minimální možnost soukromí a intimity je nejčastější problém. Oni se pak vrátí domů a vlastně tuhle potřebu nevnímají u sebe ani u druhých.“

Respondent č. 2 uvádí: *„Asi může změnit oběma směry, záleží na tom, jak k tomu vězni přistoupí. Ve vzácných případech pobyt ve věznici může vést k osobnímu rozvoji.“*

V případě respondenta č. 3 a č. 4 se shodli, že změna odsouzeného je velká. Jak uvádí respondent č. 3: *„Drasticky. No hrozně, že jo. On se opravdu musí naučit fungovat v jiném systému. Klasicky - hlášení - neexistuje, že ten vězeň nepozdraví, to je nenormální systém. Hodně ho to změní. Podle mě ho vycvičí v obavách, určitých úzkostech, v tom, že, ho někdo pořád vidí., Když přišli z vězení na fakultu, tak nebyli schopní sami se rozhodovat, čekali na souhlas se vším, měli pocit, že musí hlásit každou normální věc. A přesto, že máme kurátorský systém, kurátorů a sociálních pracovníků si fakt vážím, a teď to nemyslím vůbec jako nějakou výtku vůči nim, tak si myslím, že ten systém prostě nefunguje dobře. Že ti lidé, když vypadnou z vězení a mají dvě stovky v kapse, sebrali je v létě a v lednu je pustí, nemají ani oblečení a jsou velice často sami. Tak se prostě do toho vězení dostanou záhy zpátky, protože nemají prostředky na to, aby mohli venku fungovat. Je strašně těžký najít pro ně práci, je pro ně strašně těžký najít relevantní ubytování a ty nabídky nebo respektive to co znají, je to, jak se dostali k penězům předtím, Mají kamarády na svobodě, který jim tuto kriminální alternativu zase nabídnou, a velká část se jich vrátí zase zpátky, protože nejsou ve věznici, podle mě, dostatečně vedeni k vlastní odpovědnosti. Jedná se s nimi trochu jako s dětma. A ti lidé nemají možnost si vydělat, mají předpisy, že mohou dostat asi dva balíčky za rok odněkud zvenčí a když si jdou něco koupit do kantýny, tak jsou tam trojnásobné ceny, než mimo tu věznici, protože tam je prostě monopol a ten kdo provozuje tu kantýnu, na tom naprosto tvrdě a bezostyšně vydělává. To jsou prostě svinstva, o kterých ty lidé vědí, že se vůči nim, takhle někdo chová a my se pak divíme, že nemají rádi tu společnost, která kolem nich je.“*

Respondent č. 4 uvádí: *„Věznice ovlivňuje velmi. Vězeňské prostředí má obrovský vliv na člověka. Myslím si, že většina lidí zavřených ve vězení si velice rychle uvědomí chybu, kterou udělali a mají pocit bezmocnosti svoji chybu nějakým způsobem napravit. A mají pocit úzkosti, že nemohou ovlivňovat věci za zdmi věznice v nejbližší rodině. Např. dneska jde moje dcera poprvé do školy nebo vánoce - těžká deprese, umře mu maminka a nemůže jít na pohřeb, nebo někdo z jeho blízkých je nemocný, v nemocnici a on je nemůže jít navštívit....atd.“*

Respondent č. 5 si myslí toto: „*Hmm, no myslím si, že v obecné rovině to znamená pro většinového, vězně úplně zásadní způsobem rozkladnou věc. Určitě ho to nijak nenapraví, spíš si vypěstuje hroší kůži, musí se orientovat v takových těch politických strukturách uvnitř věznice, mezi vězni, i napříč, zaměstnanci, může to být rezignace, může to být prostě takový to naštvání, ta křivda, naštvání na společnost. Lidi co mají rodiny, kterých tam není málo, tak to je prostě bezmoc, totální. Některé tresty jsou nepřiměřené, nebo ty procesy jsou problematické, tak to musí být velká nenávist. Ale lidé, se kterými se setkáváme my, kteří jsou o tom schopni mluvit, tak ty opravdu mají čas, i když omezený, mají omezené i aktivity a možnosti, se opravdu často upínají k Bohu. Duchovní život je zachraňuje, to znamená, že ti, kteří upřímně najdou Krista, tak ti se toho drží. Vím o lidech, kteří nastoupili na toto studium a měli to s tou vírou, tak nějak, kdo ví jak. Ale také vím, že se jich Hospodin dotýká a víru našli. Ale to je opravdu slza v moři.*“

Práce s vinou

Připustit si vlastní chybu, vinu, je velmi obtížné. V člověku poct viny spouští nejednu negativní emoci. Člověk se cítí vinen, špatný a zlý a ví, že ve svých i druhých očích selhal a pochybil. Zároveň ho naplňuje úzkost z vykonání trestu, který na něj čeká. Tento kód poukazuje na skutečnost vnímání odsouzených své viny, neboť, jak se říká, „všichni ve vězení jsou nevinní a omylem“.

Respondent č. 1 se s tím setkal, jak sám uvádí: „*Jak u koho. Jsou tam různí lidé, někdo opravdu s pocitem viny pracuje, někdo se tomu vyhýbá, někdo se postupně k tomu dopracovává. Pamatuji si, že před několika lety při nějaké diskusi přišla řeč na to, za co sedí a ten jeden řekl, že pomohl svému bližnímu, no ale už neřekl, že pomohl likvidovat tělo a že ten bližní někoho zavraždil (smích). Každý na to nazírá jinak, už to vidí jinak, přemýšlí, postupně se k tomu dopracovává, je tam zase jeden, který to naprosto odmítá. Jinak je to téma, s kterým bychom tam měli pracovat a chceme-li pracovat, musíme respektovat ten proces, který se odehrává v těch lidech. Ne každý je v bodu sebezpřijetí a přiznání viny, ale je to téma. Často jsem slyšel, že ve vazbě jsou rádi, že jsou rádi, že je zavřeli, protože jeli v něčem a nevěděli, jak z toho ven. V tom prvním šoku jsou třeba hrozně otevření, ale pak to zase před soudem začnou zatloukat, je to takové hodně pestré, každý člověk na to reaguje jinak.*“

Respondent č. 2 pragmaticky uvádí: „*Vězni spíše svou vinu popírají, až na určité výjimky.*“

Respondent č. 3 tvrdí: „Záleží, hrozně moc záleží na typu člověka a situaci. U velké části z nich pocit viny je. V tomhle tom jsem měl daleko radši vrahy, než ty majetkový delikventy, ty majetkový jsou vychcany, většinou. A ti vrazi z velké části jsou prostě zoufalci, kteří nezvládli nějakou situaci. Taky mezi nimi byli ti, kteří byli nájemní vrazi, tak to je ještě taková jiná kategorie. Potkal jsem spoustu lidí, kteří řešili otázku viny. Ale jinak je to takové téma, které tam moc nekvete. Ale možná je to daný prostředím, a aby to člověk zpracoval a unes pocit viny, tak má tendenci to vyloučit, odmítnout. Já vím, že existovaly i nějaké projekty, SISIPO se jmenoval ten projekt, ani nevím, jestli byl úspěšný, kde se pracovalo s pozůstalýma, nebo s poškozenýma a docházelo k nějaké konfrontaci s odsouzeným. Víam, že v zahraničí to běželo, tuším, že v Norsku a vedlo to ke strašně zajímavým výsledkům. Ale v Čechách mám dojem, že to nebylo. Nevím.“

Respondent č. 4 má podobnou zkušenost: „Je to tak, že při prvním kontaktu, nebo setkání, většina vězňů tvrdí, že jsou nevinní a jsou tam omylem, ale při delším rozhovoru a třeba při druhém nebo třetím sezení se ten vězeň otevře a přizná svoji vinu. My se setkáváme se skupinou vězňů, kteří si svoji vinu přiznají a chtějí svůj život změnit.“

Respondent č. 5 uvádí: „Tak tyhle ty tendence jsem tam zaznamenal, ale dělají si z toho spíš legraci. V tomhle společenství asi není potřeba dokazovat, že já jsem tady nevinně. Naopak jsem se dozvěděl o tom jednom ze svých oblíbenců, že byl odsouzený za velice podivných okolností a to jsem se dozvěděl až potom. Víam, že jeden vězeň píše diplomku na téma Vina a je to zrovna vrah. Rozhodně v konfrontaci s nějakým duchovním životem nebo prostě s Boží milostí jsou uzdraveni nějakým způsobem Kristem, pokud tu vinu prostě přijmou. Takže vinu určitě řeší, ale není to téma, je to jejich soukromé téma. Spíš hledají příčinu, cesty, proč dopadli, takhle, že takhle se bavíme o životě a oni v tom najdou nějakou analogii, a řeknou, jo, tady to byl ten moment, kdy sem podal ruku tomu „Zlýmu“ a pak už to jelo. Sice to pak trvalo spoustu/pár let, ale tady jsem udělal ten krok.“

Působivý příběh

Při vzájemné komunikaci a vzniku nových mezilidských vztahů s odsouzenými, si člověk odnáší z věznice ne jeden příběh, který na něj zapůsobil.

V případě respondenta č. 1 se jednalo o příběh mladého vraha a jak sám popisuje: „Jo, jsou tam vraždy, vlastně ty vraždy jsou nejsilnější příběhy. Mám jeden případ mladého vraha. Byl to takový mladý jednoduchý kluk, dostal 12 let, a říká, že si uvědomuje, že udělal hroznou věc a že se nebude odvolávat u soudu, a musí si odsedět těch 12 let, aby se očistil. To bylo hrozně zajímavý, protože většinou se snaží z toho vězni vypíglovat, že za to nemůžou, že to

udělal někdo jiný, ale on ne, on fakt přijal tu svoji vinu a chtěl se z ní nějakým způsobem kát, a to pro mě bylo hrozně zajímavý, na to nemůžu zapomenout.“

V případě respondentů č. 2 a č. 3 to byl jeden stejný příběh: *„Jeden odsouzený zavraždil svoji manželku, dceru známého spisovatele, dnes je z něj obrácený křesťan, který lituje svého činu.“* (respondent č. 2). *„Jasný, že mám. Mám odsouzeného, který zabil svoji manželku a právě se ve věznici obrátil a byla to hrozně zajímavá zkušenost.“* (respondent č. 3).

V případě respondenta č. 5 to bylo dokonce několik příběhů, a jak uvedl: *„Mám jich několik. Jednak to je případ jednoho známějšího vraha, který v tom vězení, v té skupině vystupuje v roli velké autority, je to velice intenzivní setkání. Člověk, který moc nemluví a poslouchá. Je to vrah. A další nejoblíbenější člověk, na kterého vzpomínám vždycky, tak je to člověk, se kterým jsem si tak nějak hrozně sedli, je to doktor a má rodinu. Když já něco řeknu, tak on mi rozumí o větu dopředu a teď bude biřmovaný. A svěřoval se mně osobně v soukromém rozhovoru se slzami v očích, že právě bude biřmovaný a mám z toho ohromnou radost, protože to je člověk, který předtím moc duchovně nežil, takže se na něj vždycky moc těším. A to je zrovna člověk, u kterého zrovna nevěřím, že ten proces byl spravedlivý.“*

V případě respondenta č. 4 to nemělo s odsouzenými nic společného, jednalo se o zážitek z vězeňského prostředí, a jak uvádí: *„Můj největší zážitek byl, když jsem šel poprvé chodbami věznice a za mnou zabouchly dveře a uslyšel jsem klapnout zámek. V tu chvíli jsem pocítil takovou velkou úzkost.“*

Odnětí svobody

Trest odnětí svobody je nejpřísnější ze všech. Při uložení trestu odnětí svobody dochází k omezení svobody pachatele, tedy izolaci pachatele od společnosti.

Jak uvádí respondent č. 1: *„Když se řekne odnětí svobody, tak si vůbec nedovedeme představit, co to znamená, co to obnáší. Když tam přijdu, tak vím, že za chvíli vyjdu ven, že mám ty klíče a že mě u brány pustí. Představte si to, že jste zavřeni s lidmi, se kterými nemáte vůbec nic společného, jenom to, že jste odsouzeni k odnětí svobody. Jsou tam lidé, kteří mají nulové hygienické návyky. Člověk je zvyklý na určitý standart a hygienu. Rodiče nás v tom pérovali, a najednou najdete člověka, co si nejen nemyje ruce, on se nemyje vůbec. Hrozný. A s těmi lidmi jste zavřeni. Nebo tam jsou násilníci, nebo to jsou feťáci, lidi s psychiatrickými diagnózami. Odnětí svobody není žádná sranda, násilí se tam děje, snaží se tam tomu předcházet, ale stejně se to děje, šikana. Zbaví je jejich života, ten život jde do háje, málokdy se stane, že mohou navázat, ale stejně po těch letech se vrátí cizí člověk k cizím lidem. Ty*

světy jsou paralelně, vězeň si myslí, že se vrátí do toho samého prostředí, což nejde. A tohle si neuvědomí. Jsou velké problémy s návratem, ti lidé jsou jiní, a jsou zdeformovaní výkonem, jinak přemýšlí, jsou podezřívaví, připraví je to o jejich původní život. Ne vždy je to špatně, někdy je to i dobře. Přijdou o hodně, o majetek, zadluží se, nejvíc však přijdou asi o ten svůj život.“

V případě respondentů č. 2 a č. 4 se odpovědi výrazně shodují: *„Připraví ho o vnější svobodu.“* (respondent č. 2). *„Připraví ho o svobodu. O možnost komunikace s normálním světem. O možnost napravit chybu prakticky ho připraví o všechno. Hlavně o jeho důstojnost.“* (respondent č. 4).

Respondent č. 3 uvádí: *„Podle mě, o takovou naději, že ten život prostě poběží podobně, jako běžel předtím. Ten život už nebude nikdy jako předtím. Tohle je podle mě ta největší rána. Že ten odsouzený, nebo ten vězeň se musí vypořádávat s tím, že vždycky bude mít záznam, přeruší se nějaký vazby, kontakty. Přijde zpravidla o práci, přijde zpravidla o rodinu, o kamarádské vazby. Strašně velký zásah do života.“*

Respondent č. 5 uvádí velice radikální názor: *„Do značné míry o důstojnost, sebeúctu, možnost aktivně vytvářet svůj život. Když se někdo nepřizpůsobí totální hierarchii, tak tam mu jde opravu o kejhák.“*

Otázka svobody

Po uložení trestu odnětí svobody dochází k přerušení veškerých rodinných a přátelských vztahů, dále ke ztrátě zaměstnání, k odloučení od společnosti a k izolaci s ostatními pachateli, čímž se snižuje životní úroveň a zcela se omezuje odsouzenému svoboda. Může být takovýto člověk přesto svobodný?

Na tuto otázku se snažil odpovědět respondent č. 1 takto: *„Měl jsem tam jednoho člověka, byl hrozně depresivní, smutný, rozteklý psychicky a to trvalo několik týdnů, a když jsem ho viděl asi popáté, tak byl jak vyměněný člověk, byl vnitřně projasněný, klidný, s takovým jasným pohlede. Já se ho ptám, co se s vámi stalo, máte nějakou pozitivní zprávu a on, ne, já jsem zjistil, kdo jsem, já jsem se našel, sice mi to hrozně dlouho trvalo, já teď vím, že si to musím odsedět (dostal 6 let), ale já vím, že je to naposled. To říká hodně lidí, ale tomu jsem to věřil, on celou tu dobu potom výkon trestu byl tak projasněný, to nemohl hrát. Člověk tam může najít sám sebe, lidé zažijí nějakou změnu, chtějí skončit s trestnou činností, ale bohužel minulost je většinou dožene.“*

Podobně to vnímá i respondent č. 2, který uvedl: *„Mohou, ale je to těžké, a dokáže to málokdo.“* V případě respondenta č. 4 byla odpověď podobná: *„Mohou, určitě mohou. Záleží*

na tom, za co jsou odsouzeni, jestli si svoji chybu uvědomí, nebo ne a na postoji k životu ke svým ideám. Osobně si myslím, že lidé, kteří jsou vězněni pro svou víru a své přesvědčení, se i ve věznici cítí svobodně, ale delikventi se dle mého názoru svobodní necítí.“

U respondentů č. 3 a č. 5, jsme se dostali na hlubší rovinu a rozdělili svobodu na dvě části - vnitřní a vnější. Pokud tyto dvě roviny rozlišili, dospěli k podobnému závěru. V případě respondenta č. 3 zněla odpověď následovně: *„Vnitřně? Jestli máme na mysli vnitřní svobodu, tak určitě. To znamená, že ho nikdo nenutí k tomu, aby cítil to, co cítí, nebo aby necítil to, co cítí. Vnitřní svoboda je nezcizitelná, ale co se týče vnější svobody, to znamená, že si můžu dělat, co chci, tak to ne, to nemůžou. To je to, že na celách se zhasíná a rozsvěcí zvenčí, že prostě ráno se vstává třeba v půl pátý a snídaně je v pět, tečka, protože v pět začíná šichta. V jídelně kuchařky musí jít taky někdy domů, takže všechno je tam posunutý, prostě večere ve čtyři hodiny a jestli mají potom hlad, tak mají smůlu a prostě tahle ta vnější svoboda tam není.“* Respondent č. 5 to vnímá podobně: *„No vnitřně asi jo a i jsme o tom naposledy mluvili. Tam se úplně relativizuje tok času, ti co tam sedí už dlouho, tak říkají, že první den hrozný, první týden zase jiný, první měsíc, první rok, první pětiletky, že se to takhle posouvá a že jsou imunní vůči věcem, které my bychom nepřežili.“*

Přínos duchovenské péče a duchovní služby

Tato kategorie se zaměřuje na osobní pocity a zkušenosti respondentů z přímého kontaktu s odsouzenými v kombinaci s jejich činnostmi. Zaměřuje se na přínos a osobní obohacení respondenta, zajímá se o smysl činnosti a zkoumá odlišnosti oproti jiným profesím, které působí ve věznici. Důležitou součástí je i zpětná vazba nejen z řad personálu, ale především od odsouzených.

Kategorie obsahuje kódy: *přínos kontaktu, obohacení, smysluplnost, odlišnost, zpětná vazba*

Přínos kontaktu

Tento kód se zaměřuje na osobní smysl a přínos pro jednotlivé respondenty, kteří se rozhodli této činnosti obětovat svůj čas a hledají odpověď na otázku, jaký vidí přínos v kontaktu s odsouzenými.

V případě respondenta č. 1 zněla odpověď takto: *„Já je vnímám jako lidi, kteří jsou zajímaví, mají sice těžký osud, ale velmi často jsou to zajímavý lidé, zábavní lidé a našel jsem tam lidi, kterým opravdu o ty křesťanské hodnoty jde. Oni tam úplně jinak vnímají některá*

slova s písma, třeba z Nového zákona podobenství o Milosrdném Samaritánovi. My tam vnímáme toho Samaritána, jak ošetřuje poutníka, ale oni se někteří zastaví u těch lupičů, kteří ho zbyli a nechali ležet, to je jejich téma. Je to jejich nějaká vina, která na nich leží, třeba že se s někým pobili a ten člověk zemřel. Oni to úplně jinak vnímají. Taková ta tradiční kostelní pastorece, já to rozhodně neshazuji, ale někdy to vypadá jako taková setrvačnost, že prostě na ten první pátek se jde ke zpovědi a k tomu přijímání, pomodlíme se a jdeme si dělat večeri řízek. Ale tam jsou fakt v těžkém průšvihy a ti lidé to vnímají hodně ostře a najednou zjišťují, že to slovo odpuštění a milosrdenství a milost má úplně jiný význam v jejich životě. Je úplně jiná atmosféra, nebo jiné vnímání toho Božího slova.“

V případě respondenta č. 2 zazněla odpověď jednoznačně: „Smysluplnost.“ U respondenta č. 3 tomu bylo podobně: „Pocit smysluplnosti, určitě. Myslím, že je to smysluplný, že to ti lidé potřebují a oni to i říkali. Na teologické fakultě studovali odsouzení lidé, co vůbec nebyli věřící a pro ně to byl smysluplný kontakt. Oni se dostali do kontaktu s normálními lidmi, nejenom s dalšími odsouzenými a ne jenom s bachaři, sociálními pracovníky a právníky. Dostali se do kontaktu s lidmi, kteří nějak přemýšleli, se kterými se mohli bavit o tématech, které nejsou běžné, zejména ve vězeňském prostředí a tohle to hrozně oceňovali. Takže smysluplnost mi to přináší určitě a zároveň povědomí, že, když se to povede, a v těch duchovních skupinách to často bylo, protože ve chvíli, kdy se jako opravdu u toho vězně dochází k něčemu, jako je obrácení, tak ten člověk je úžasně upřímný, to se prostě s křesťany, kteří jsou mimo vězňice, nedá srovnat. Oni nemají potom problémy bavit se o své vině, a je to velmi upřímný a otevřený vztah, kde se nehraje na to, že „ přece jsme dobří katolíci“. Tohle to tam nebylo na těch duchovních skupinách, oni byli velice otevření, což je hrozně příjemné, oproti prostředí v kostele, je to mnohem větší úleva, není v tom tolik masek, ačkoliv ty vězňice jako takový fungují na maskách. Tam je to hodně rollová hra, kdo je silnější a tak dál. V tom osobním kontaktu ti lidé byli velmi otevření.“

U respondenta č. 4 to bylo hned několik důvodů, a jak sám uvedl: „Za první. Uvědomil jsem si bezmocnost lidí za zdmi vězňice. Za druhé, v duchu sem se omluvil všem lidem, kteří byli zavřeni za totality a nevydrželi útrapy vězení a kolaborovali. Za třetí, jsem si uvědomil, že je potřeba lidem, kteří udělali v životě nějakou chybu, je nejen odsoudit, ale i pomoci v návratu zpět do normálního života. Když jsme se ptali jednoho vězně, co by vzkázal lidem, aby se nedostali do vězení, tak řekl, že by měli začít tím, že nebudou přecházet na červenou.“

V případě respondenta č. 5 tomu bylo takto: „Hrozně rád tam chodím, dává mi to pocit, že nějak aktivně participuju na zakopávání příkopu mezi různými skupinami lidí. Dlouhá léta jsem koukal na to vězení, na tu vodárenskou věž, která je neškodná, ale nesmírně pro mě

reprezentuje prostě tu hrůzu. Prostě tam vidím i válečné oběti a celkově je to místo temné a tím, že jsem byl opakovaně vevnitř, tak už to pro mě není jenom budova hrůzy, ale budova, která je z kraje nepříjemná, ale jsou tam lidé. I ti vězni, které náhodou potkáváme, i ten personál, jsou to pro mě konkrétní lidé, není to pro mě nepříjemné tajemství, ale záleží mi na nich. Nesrovnávám se s nimi, není to tak, že bych si řekl, tak to jsem na tom ještě celkem dobře, ale cením si jejich přátelství. Já, když vidím ty kluky, jak mi podají ruku a jsou fakt nadšení, že se vidíme, tak to je fakt intenzivní.“

Obohacení

Většinu činností děláme z nějakého vlastního přesvědčení a rozhodnutí, proto každý z respondentů vidí smysluplnost práce někde jinde a proto ho i jinak obohacuje a naplňuje. Všichni respondenti se shodli, že je nějakým způsobem tato činnost obohacuje.

V případě respondenta č. 1 je to následně: *„Velmi. Oni mají svůj originální způsob myšlení a přístup k životu. Jednak mi to otvírá oči úplně v jiném světě, oni mi to i často říkají, vy žijete úplně v jiném světě. Obohacuje mě to, protože oni se mě ptají a řeší ten svůj život v úplně jiné rovině, taky mi to ukazuje, jak někteří lidé mají posunuté hodnoty nebo i myšlení jinak nastavené, že berou ten svůj život jako nějakou hru. A bere mi to iluze (smích) o spravedlnosti justice, obecně se uvádí 2 %, justičních omylů. Hrozně často nebo tak to aspoň říkají vězni, že jsou odsouzeni za nepřímých důkazů a nemají rádi větu, soud dospěl k závěru, nebo soud nabyl přesvědčení, protože to znamená, že i když vám to nemůžeme dokázat, tak jste vinen. Otevřelo mi to oči pro problematiku soudnictví, výkonu trestu, že to je hrozně složitý komplex, obrovská mašinérie,“*

V případě respondenta č. 2 je to následně: *„Určitě je to obohacení, zamyšlení, jak je to občas snadné dostat se do této situace, jak je to pak obtížné dobře uchopit svůj život po deseti i více letech ve vězení a myslím, že mě to nic nebere.“*

V případě respondenta č. 3 je to následně: *„Nikdy se mi tam nechtělo a nikdy se mi pak nechtělo odtamtud. No a bere mi to čas (smích). Bere to čas, bere to energii, bere to pocit klidu, kdy vidíš, že je tam strašně moc témat k řešení, který řešený nejsou a člověk, nebo já u sebe nenacházím tolik času a tolik prostoru a tolik energie na to, do těch problémů vstupoval.“*

V případě respondenta č. 4 je to následně: *„Obohacuje mě to tím, že lidé, co jsou úplně na dně, se dokážou od tohoto dna odrazit a začít žít plnohodnotný život ve věznici, který není jednoduchý a tím se připravit na život venku. A nebere mi to nic.“*

V případě respondenta č. 5 je to následně: „*No hrozně. Jenom ta představa, že vím logicky, třeba i morálně, že tyhle konzistentní lidi, kteří jsou v těchto bizarních podmínkách, mají své rodiny, mají své děti, mají své životy a sny a jsou od nich totálně odstřiženi a já jsem uvnitř z toho svého života, můžu s tím něco dělat. Tak mě to motivuje prostě toho času, co mám, využít. A bere mi to pár hodin v měsíci.*“

Smysluplnost

Tam, kde hovoříme o smysluplnosti, bavíme se o procesu objevování a vytváření existenciálního smyslu. Takovému to vytváření smysluplnosti života napomáhá náš vrozený a přirozený smysl pro účel a snaha chápat směr dění, v našem případě jde o snahu pochopit smysl činnosti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby

Respondent č. 1 to vidí takto: „*Má to smysl jednak v tom odvětrávání emocí, u těch lidí co jsou fakt v těžké a složité situace. Když se poprvé vidíme, tak mě moc neznají, tak jak se moc neznáme, tak jsou ostražití, že jako jestli nejsem policajt, právník, nebo někdo z vězeňské služby, nebo se taky setkávám, že jsem pan psycholog, nebo co se děje a pak se úplně uvolní, že jsem duchovní, pak se otvírají a brečí.*“

V případě respondenta č. 2 vidí smysl v tomto: „*Povzbuzení vězňů, ale i vlastní obohacení.*“

Respondent č. 3 to vidí takto: „*V tom, že člověk s nimi přichází do kontaktu a vlastně se s těmi lidmi nějakým způsobem pracuje, je smyslem určitě socializace, konfrontace s prostředím, které je mimo to vězení, což je pro ně hrozně důležitý, zároveň co se týče duchovenské péče, tak musí být opravdu nízkoprahová, to znamená, jít dolů. Člověk musí rezignovat víceméně na konfesní rozdíly, je podle mě potřeba slevit i z toho pojetí spirituality, z hodně teologicky pojaté na úplně obyčejnou spiritualitu. Ale já jsem třeba aktuálně narazil na to, to bylo zajímavý, že někteří lidé odmítali do věznice jít. A pak s takovým tím pojetím, že není možný, aby takový prevít se zabýval teologií a duchovními věcmi, Takový zvláštní předsudek, který mě vždycky hrozně překvapil, protože evangelium je v tomto úplně jasné. My ty duchovní hodnoty máme hodně často vázaný na nějaký předpoklad morálky a nejde nám to dohromady ve chvíli, kdy ten člověk má nějaký škraloup, ten přeci nemůže být křesťan.*“

Respondent č. 4 to vidí takto: „*Vidím veliký význam v této činnosti, protože, si myslím, že jiný pohled na svět a na život, teda myslím teď ten duchovní, je obrovským obohacením pro lidi, kteří ho neznají, pro lidi hledající a pro lidi, kteří si uvědomili svojí chybu a chtějí svůj život změnit.*“

Respondent č. 5 to vidí takto: „Přijde mi důležitá náplň a možnost jak čas využít jinak než zbytečným nicneděláním. Za ta léta, co tam chodím, se nás tam scházelo pár a teď už je to na dvě party, takže už vidím, že to nějaký efekt má. Oni se často vrací k těm věcem, co řeknu. Měření toho času je tam úplně jiné, takže to hodně nesou v sobě. Důležitý je kontakt, nepřipadají si tak izolovaní.“

Odlíšnost

Ve věznici působí mnoho personálu, proto se tento kód zajímá o to, v čem je činnost dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby jiná.

Respondent č. 1 uvádí: „Tak třeba, že přesto, že jsme zaměstnanci, tak vězni nás vnímají, že jsme na jejich straně. Samozřejmě, že tedy opravdu s nimi musíme pracovat, nesmíme tyhle pocity v nich žít a vzbuzovat v nich něco mimořádného a nadávat na věznici, samozřejmě nás vnímají jako lidi, kterým mohou důvěřovat, protože my máme povinnost mlčenlivost. Často zavolají duchovního a chtějí se zpovídat a třeba ani nejsou pokřtěni a u nich zpověď znamená, že si popovídají a že to zůstane mezi námi. Samozřejmě já tohle respektuji, i když máme nějakou ohlašovací povinnost.“

Respondent č. 2 uvádí: „Duchovenská péče i duchovní služba má vězňům přinášet Krista, a také vést k sebereflexi a k odpuštění druhým i sobě.“

V případě respondenta č. 3 „Tématikou, způsobem vidění. Duchovní nebo věřící člověk s náboženstvím přináší jiný rozměr. Příběh toho odsouzeného se vlastně rozvíjí s jinou perspektivou. To je úplně jiné než u vychovatele a psychologa. Navíc si myslím, že u duchovního je ještě jedna věc, která je hrozně důležitá, že duchovní musí být autonomní a vězeň si musí být jist, že ty věci co vynáší, duchovní nikdy nevynese dál, pokud to po něm nebude chtít, a může tedy říct cokoli a neobráti se to proti němu. Což si u vychovatele nemůže vůbec být jistý, protože ten píše posudky a u psychologa také ne.“

Respondent č. 4 uvádí: „Jiná je v tom, že člověku přináší víru naději a lásku. To ten psycholog ani vychovatel nedává.“

Respondent č. 5 uvádí: „Já myslím, že jsou tam všichni za nějakým účelem, který pomáhá té fabrice, co se jmenuje vězení, fungovat, kdežto ta duchovní služba by tam měla být pro ně, v tom si myslím, že je zásadní rozdíl, to je asi podstatné.“

Zpětná vazba

Člověk o své práci musí a potřebují komunikovat, proto je důležitá i zpětná vazba nejen z řad odsouzených a personálu, ale také mezi sebou.

V případě respondentů č. 2, č. 3 a č. 4 pociťují zpětnou vazbu přímo od odsouzených. Jak uvádí respondent č. 2: „*Určitě, při sdílení ve skupině.*“ Podobně to vnímá i respondent č. 3: „*No jasně, určitě. Oni mají hrozně velkou potřebu kontaktu, někdy až moc, takže i psaní dopisů. Určitě.*“ V případě respondenta č. 5 je tomu také tak: „*Asi od těch vězňů a to je, že vidím, že téma, které jsme řešili před nějakou dobou, se vrátí, že to na ně nějak zapůsobilo. Takže vidím, že nějaký efekt to má.*“

Respondentovi č. 1 se dostává zpětné vazby i od okolního personálu a jak uvádí: „*Od těch lidí určitě, i od vedení jsem měl velmi pozitivní reakce, od kolegů, někdo když je přeložen do jiné věznice, tak si předáváme s kaplany klienty, často mi piší, že na mě vzpomínají, ano zpětná vazba tam je.*“

V případě respondenta č. 4 se zpětné vazby ještě nedostalo: „*Zatím ne, nedělám to zas tak dlouho.*“

Systém duchovenské péče a duchovní služby

Tato kategorie pojednává o organizovanosti, financování a případných nedostatcích činnosti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby.

Kategorie obsahuje kódy: *nedostatky, organizovanost, financování*

Nedostatky

Nikdo není dokonalý, a proto musíme kriticky nahlížet na celek činnosti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby a nehledat jenom pozitiva, ale i negativa.

Respondent č. 1 vidí nedostatky v tomto: „*To je spíš otázka na někoho z vedení, to asi vědí na generálním ředitelství, vidí nějaké organizační věci, já úplně nevím, samozřejmě je ta duchovní péče i služba přijímána různě od zaměstnanců věznic, někteří jsou otevřeni ke spolupráci a je přínosná pro všechny zúčastněné, ale jsou tam i lidé, kteří si myslí, že to je blbost, že to je zbytečné a že tam jsou darebáci, co mají trpět, že se to s tou humanizací přehání. S tím se setkávám. Lidé na to musí samy přijít, jakože to je užitečné a ono se to děje. Jeden vedoucí oddělení výkonu vazby kladně hodnotil tu naši činnost, a že si jí vážil a tuto zpětnou vazbu mají i ostatní kaplani v různých věznicích. Ale také jsem slyšel, že někde na nějaké schůzi zaznělo z úst ředitele věznice, že jim byla vnucena duchovní služba. Je to škoda pro tu věznici, může to fungovat, nemusí tam být tolik problémů, jako když tam ta služba není, takže podle mě to smysl opravdu má.*“

Respondent č. 2 vidí nedostatky v tomto: „*Myslím, že nedostatek práce, není jí dost pro všechny.*“

Respondent č. 3 vidí nedostatky v tomto: „*No to není úplně nedostatek duchovenské péče, ale spíše nedostatek českých věznic, že velmi často duchovenskou péči vůbec nemá. Ačkoliv jsme vázáni nějakou listinou základních práv a svobod, tak se často nerespektuje. Ti lidé nemají šanci jít na bohoslužbu, nebo na mši, protože prostě se tím nikdo nezabývá. Velmi často, se duchovenská péče váže jako odměna, což je úplně proti logice věci.*“

Respondent č. 4 vidí nedostatky v tomto: „*Jediný nedostatek, který vidím, je že je málo lidí, kteří tuto službu vykonávají. Myslím si, že by bylo potřeba udělat větší osvětu. Bohužel není zájem ze strany společnosti, aby se duchovní služba vůbec rozvíjela na jakékoli úrovni, třeba i ve školství, zdravotnictví apod.*“

Respondent č. 5 vidí nedostatky v tomto: „*Přístup k duchovenské péči je velice omezený, ale to není problém duchovenské péče. Já si myslím, že hrozně záleží na osobnosti toho kaplana, co tam dělá, jestli je tam pro ty vězně. Toho programu je málo a musejí si ho zasloužit, jako třeba jeden z trestů jaký můžou dostat, že nebudou mít tyto aktivity.*“

Organizovanost

Tento kód zjišťoval odpověď na otázku, jak respondenti vnímají organizovanost jejich činnosti.

Respondenta č. 1 velice hezky popisuje, jak to vlastně funguje: „*My máme takovou zvláštnost, že duchovenská péče nebo duchovní služba, jsou dvě organizace. Nejdřív byla vězeňská duchovenská péče a ta vlastně sdružovala dobrovolníky a pak teprve kaplany a pak se zjistilo, že by bylo dobrý, kdyby ti kněží byli zaměstnání, takže vznikli vězeňští kaplani, pak se řeklo, že se to musí dát do nějaké struktury, tak byla zřízena duchovní služba. Hlavní kaplan organizuje kaplanskou službu v jednotlivých věznicích, vždycky je tam jeden, který koordinuje tu službu i tu práci dobrovolníků. Myslím si, že to časem splyne, ale to je jen můj osobní názor.*“

V případě respondentů č. 2, č. 3 a č. 4 se odpovědi skoro neměnily. Jak uvádí respondent č. 2: „*Z mého pohledu ano, činnost je dostatečně organizovaná.*“ V případě respondenta č. 3 je odpověď podobná: „*Já si myslím, že je. Že asociace těch lidí, nebo co jsem je alespoň poznal, tak si myslím, že jo, ale nedokážu to posoudit.*“ A to i v případě respondenta č. 4, který uvedl: „*Ano je. I přes všechny překážky.*“

V případě respondenta č. 5 tomu bylo trochu jinak: „*To nemůžu posoudit, zase se vracím k tomu, že z hlediska mě jako dobrovolníka, je povolení ke vstupu velmi komplikované.*“

V tomhle tom si myslím, že ta ochota vedení komplikovat život v tomhle je velká. Skutečný zájem o resocializace není. Ta moc aparátu je absolutní a vynucuje se.“

Financování

Každá činnost může být nějakým způsobem financovaná, buď to peněžním nebo jiným způsobem. Proto se i tento kód zabývá finančním řešením činnosti. V případě našich respondentů se financování jednotlivých respondentů liší.

V případě respondenta č. 1 a č. 2 jsou za tuto službu placeni, jak vypovídá odpověď respondenta č. 1: *„Pokud je člověk zaměstnaný, tak ano, já jsem tam na DPČ, dohoda o provedení činnosti, a třeba kolega má normální úvazek, nebo půlúvazek a je zaměstnanec.“*.
„Kaplan je za službu placen, dobrovolník ne. Já jsem.“ (respondent č. 2)

V případě respondenta č. 3 tomu bylo jinak: *„Pokud je tam člověk zaměstnaný, tak potom jo. Já jsem za to placen nebyl, tedy asi nějak v rámci fakulty jsem dostal nějaký příspěvek, ale jako dobrovolník ne.“*

V případě respondentů č. 4 a č. 5 za tuto činnost zaplacení nemají, jak uvedl respondent č. 4: *„Asi věznic dostává peníze od státu na nákup Bibli, nebo nějaké duchovní literatury, nebo na audiovizuální média. Já to dělám zadarmo a rád.“* V případě respondenta č. 5 tomu bylo podobně: *„Předpokládám, že ten kaplan je za to placený, ale já ne.“*

5.3 Závěr výzkumného šetření

V závěrečné části diplomové práce jsou shrnuty poznatky z analýzy dat výzkumného šetření. Bylo stanoveno pět kategorií, které nám pomohly zmapovat náplň činnosti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby.

První kategorie s názvem *Jak to celé začalo* popisuje jednotlivé role a začátek působení jednotlivých respondentů ve vězeňském prostředí. Z výpovědí respondentů bylo zjištěno, že jsme narazili na dvě skupiny lidí, kteří vykonávají buď dobrovolnickou činnost vězeňské duchovenské péče, nebo kaplanskou službu vězeňské duchovní služby. Jeden z respondentů, který patří do skupiny dobrovolníků, vykonával v rámci své profese koordinaci vzdělávání odsouzených na Teologické fakultě UK.

V druhé kategorii s názvem *Práce ve věznicích* se popisuje osobní zkušenost z vězeňského prostředí. Všichni respondenti se shodli, že je to prostředí, které není nikterak příjemné. Je malé a hygienicky nevyhovující. Často se zmínili, že prostředí věznic je velice depresivní a jejich pocity z bouchání katrů je velice nepříjemné a nezapomenutelné. Dále se tato kategorie

zaměřuje na trestnou činnost odsouzených, se kterými se respondenti setkali. Nejčastěji uvedli, že to byli vrazi, zloději, překupníci drog a lidé s majetkovou trestnou činností. Činnost dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a kaplanů vězeňské duchovní služby se v nepatrném rozdílu liší v programu, s kterým do věznice vstupují. Rozdíl najdeme ve funkci kaplana, který může do věznice vstupovat častěji a může vykonávat určité obřady, jako např. bohoslužby, zpověď, svátosti křtu apod. V rámci duchovní činnosti se s vězni také setkává ve společenství, kde rozebírají Písmo svaté, modlí se a sdílí své životní zkušenosti, kam jsou přizváni právě také dobrovolníci a přinášejí jim tak svědectví o Bohu, nebo jen přátelské povzbuzení. Častým tématem, nad kterým se vězni pozastavují je rodina a jejich rodinná situace, protože se jim často rodina rozpadá, nevidí vyrůstat děti a ztrácí tak zázemí, které si vybudovali. V rámci duchovní roviny se často modlí a řeší se určité pasáže z Bible, a jak probíhá liturgický rok. V rámci těchto rozhovorů vzniká u každého z respondentů pomyslná hranice, kam se s odsouzeným vězněm může dovolit v rozhovoru zajít, a na co se ho už raději neptat, ale platí to i naopak. Člověk se může ptát, na co chce, ale ne pokaždé dostane odpověď. Díky těmto setkání vniká mezi respondenty a odsouzenými mezilidský vztah. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že si k odsouzeným velice lehce hledají cestu a v případě kaplanů jejich společnost vyhledávají i sami. Ještě předtím, než začne samotný program s odsouzenými, musí při vstupu do věznice respondenti projít dozorčí kontrolou, odevzdat osobní věci a prokázat se občanským průkazem. Poté je dozorce odvede do připravené cely, kde čekají, až jiný dozorce přivede odsouzené. Často tento program začíná uvařením čaje a nezávislou konverzací, pokračuje se diskuzí na nějaké téma a zakončeno je to modlitbou nebo bohoslužbou. Tento program je závislý na připravenosti kaplana, který tuto skupinu vede.

V rámci třetí kategorie s názvem *Vina a trest* bylo zjištěno, že z pohledu dotazovaných respondentů má věznice velký vliv na odsouzené. Většina z respondentů uvedla, že si nemyslí, že by to odsouzeného nějak napravilo, spíše naopak. Odsouzení pracují s pocitem viny, ale není to jejich téma, o kterém by se chtěli bavit. Často tvrdí, že jsou ve věznici omylem. Na každého z respondentů zapůsobil nějaký příběh odsouzeného. Nejčastěji na respondenty zapůsobily vraždy a příběhy odsouzených vrahů, kteří se dokázali ve věznici obrátit na víru, litovat svého činu a polepšit se. Trest odnětí svobody je jeden z nejpřísnějších trestů. Při uložení trestu odnětí svobody dochází k omezení svobody pachatele, tedy izolaci pachatele od společnosti. Tuto skutečnost vidí respondenti jako jednu z nejtěžších, co může odsouzené potkat. Přichází o svobodu. Jak však uvedli jedni z respondentů, sice jsou zbaveni vnější svobody, ale vnitřní svobodu jim nikdo vzít nemůže.

O'Connor a kol. (2011) předkládá důkazy, proč by doopravdy měly být brány vážně humanistické, duchovní a náboženské sebeidentity lidí ve vězení a dělat vše, co je možné, k podpoře sebezpřijetí nebo způsobů, jak najít smysl života. Význam a dopad náboženské praxe ve věznicích v USA v řadě etnografických a empirických byl předmětem dlouholetých studií. Zjistili, že tato praxe pomohla lidem psychicky se přizpůsobit vězeňskému životu zdravým způsobem a odvodit motivaci, směr a smysl života, naději do budoucnosti, klid duše a změnit svůj životní styl nebo chování. O'Connor tvrdí, že hlavní úlohou náboženství a duchovní principy ve vězení není omezovat recidivu, ale zabránit, nebo alespoň zlepšit proces dehumanizace, který vězeňské kontexty v USA mají tendenci podporovat. Náboženství a duchovní principy ve vězení pomáhají vězňům vyrovnat se s tím, že jsou sociálním vyloučeným v kontextu, který je plný nároků na ztrátu, deprivaci a přežití.

Ve čtvrté kategorii s názvem *Přínos duchovenské péče a duchovní služby* respondenti popisují, jak našli smysluplnost ve své činnosti a jak je to velice obohacuje. Z odpovědi jednoho respondenta vyplynulo, že vnímání a pohled odsouzených na život a na Boha je úplně jiný, než s jakým se běžně setkává. Proto i jejich víra, kterou naleznou, je upřímná a pravdivá. Duchovenská péče i duchovní služba má vězňům přinášet Krista, a také vést k sebereflexi a k odpuštění druhým i sobě. Většině respondentů toto setkání bere čas a energii, ale jak sami uvedli, dělají to rádi a do věznice se těší. Člověk o své práci musí a potřebuje komunikovat, proto je důležitá i zpětná vazba nejen z řad odsouzených a personálu, ale také mezi sebou. A ta se jim dostává.

Ve výzkumu práce Švehly (2008) výsledky představují sbírku subjektivních dojmů. Autor získal cenné informace i jiný pohled na daná témata. Počet duchovních, s kterými jednal, zahrnul celé území České republiky. Tím se snažil zajistit objektivitu a transparentnost uvedených poznatků. Duchovní ve vězeňství pracují na odlišných místech. Každý z nich je jistě trochu jiný, jedinečný. Přestože nepřístupují k vězňům úplně shodně, mají společný cíl. Chtějí těmto lidem pomoci. Jejich práce je správná. Potvrzuje to biblický výrok: „*byl jsem ve vězení a navštívili jste mě*“ (Mt, 25,36). Autor oslovil všechny duchovní, kteří oficiálně působí ve vězeňství. Velmi zajímavé bylo zjištění, že lidé působící jako vězeňští duchovní, neberou své zaměstnání jen jako práci, ale i jako životní poslání a naplnění. Činnost vykonávají s velkým nasazením, někteří tuto službu vykonávají jako dobrovolní pracovníci na vlastní náklady.

Průzkumem v práci Gänselové (2010) bylo zjištěno, že nevěřících je ve věznicích 45 %, věřících 55 % přičemž 12 % se k víře přidalo až ve výkonu trestu odnětí svobody.

Srovnáním výsledků bylo zjištěno, že nevěřících, kteří vyhledali pomoc duchovního, jsou 4 %. Pět procent odsouzených využilo služby duchovního z důvodu řešení osobního problému a 33 % jej vyhledali z důvodu svého náboženského vyznání.

V poslední páté kategorii s názvem *Systém duchovenské péče a duchovní služby* se poukazuje na nedostatky v činnosti dobrovolníků vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby. Respondenti se shodli, že struktura činnosti je dobře organizovaná, ale nedostatek vidí v okolním personálu, který tuto činnost nepodporuje, je jí ve věznici málo, nebo vůbec. V závěru šetření se řeší otázka financování. Jak je patrné z výpovědi respondentů, tak kaplani jsou placeni za vězeňskou duchovenskou službu a dobrovolníci tuto činnost provádějí bezplatně.

V práci Charyparové (2017) je uvedena analýza dostupnosti Vězeňské duchovní péče ve věznicích, vazebních věznicích ČR a detenčních ústavech a popsán systém Vězeňské duchovní služby, možnosti využití této služby a nejčastější problémy spojené s duchovní službou. Dostupnost vězeňské duchovní služby dle autorky není dostatečná, jelikož ve třech věznicích a v jedné vazební věznici nepůsobí ani jeden vězeňský kaplan a podle výsledků z dotazníků většina odsouzených nebo obviněných projevuje zájem o rozhovor s duchovním. I přesto, že do těchto věznic dochází dobrovolníci z řad Vězeňské duchovenské péče, vězeňský kaplan tam chybí. Na druhou stranu pozitivní výsledek byl v tom, že většina vězeňských kaplanů, kteří jsou zaměstnanci vězeňských zařízení, navštěvují odsouzené nebo obviněné několikrát za týden nebo alespoň jednou týdně. Informovanost o této službě není mezi veřejností dostatečná. Zvyšováním povědomí občanů o vězeňské duchovní péči by mohl vzrůst počet dobrovolníků docházejících do věznic a mohla by se zvýšit společenská podpora a pochopení situace propuštěných vězňů, např. ukázkami příkladů odsouzených, kteří se díky Vězeňské duchovní službě dokázali obrátit a přestali páchat kriminální činnost.

Závěrem výzkumného šetření diplomové práce je zodpovězení položených dílčích výzkumných otázek:

DVO 1: Jak je hodnocena vězeňská duchovenská péče a duchovní služba ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu vykonávající profese kaplana?

Vězeňská duchovenská péče a duchovní služba dle oslovených respondentů kaplanů je hodnocena velmi pozitivně. Kladně hodnotí zpětnou vazbu, která je jim dostává nejen z řad odsouzených, ale často i od personálu věznic. Pozice duchovního je i přes to, že jsou vlastně zaměstnanci věznic, vzbuzuje u odsouzených důvěru a pocit bezpečí a jsou jim svěřovány

problémy, s kterými nelze jít za zaměstnanci věznic. Duchovní musí být autonomní. Přináší jim tato činnost pocit smysluplnosti.

DVO 2: Jak je hodnocena vězeňská duchovenská péče a duchovní služba ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu dobrovolníka?

Dobrovolníci kladou na první místo v hodnocení popisované činnosti socializaci a konfrontaci s prostředím jak pro odsouzené, tak pro zúčastněné. Velký význam v této činnosti vidí v možnosti předat pohledu na duchovní život, který většina odsouzených nemá a nezná. Dobrovolníci využívají své zkušenosti ze setkání s vězni i v praktickém životě, kde se na některé životní situace se dají hodnotit i z jiného hlediska než civilního.

DVO 3: S jakými pozitivními zkušenostmi se dobrovolníci nebo kaplani setkávají při své práci s odsouzenými?

Z pohledu duchovních je největším zadostiučiněním skutečné obrácení odsouzeného a uvědomění si vlastní viny, s prosbou o odpuštění. Dobrovolníci velmi pozitivně vnímají situace, kdy člověk je schopný se znovu zvednout ze samého dna. Setkávají se s novým prostředím, ve kterém je evangelizace velmi obtížná a nutí je zamyslet se nad jejím skutečným posláním a využívají své zkušenosti i v normální pastoraci.

DVO 4: S jakými negativními zkušenostmi se dobrovolníci nebo kaplani setkávají při své práci s odsouzenými?

Z výpovědi respondentů nebyla patrná žádná negativa v organizaci sledované činnosti, ale velkým nedostatkem je nedostatečné pokrytí věznic touto službou a péčí. Dalším negativem může být odmítavý postoj personálu věznic, který není ještě stále otevřený a poučený pro spolupráci.

6 ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala pozitivními, ale i negativními zkušenostmi práce kaplanů a dobrovolníků s odsouzenými a hodnocením činnosti vězeňské duchovenské péče a vězeňské duchovní služby. Na základě šetření bylo zjištěno, že duchovenská péče a víra v Boha pomáhá odsouzeným usnadňovat výkon trestu odnětí svobody.

Z výpovědi respondentů jednoznačně vystupuje do popředí potřeba chápání odsouzených delikventů jako lidí, kteří pro svou psychickou nedostatečnost, nebo emotivní a emoční nevybavenost v kritických situacích selhávají, nebo kteří svou prospěchářskou povahou jsou ochotni postupovat vůči společnosti nečestně. Celý vězeňský aparát je zaměřen represivně, což je velmi neperspektivní vůči budoucí nápravě odsouzených. Duchovenská péče poskytuje lidský a humanitární rozměr, který silně absentuje při izolaci vězňů s okolním světem a dodává jim určitou socializaci a kontakt s eventuálním budoucím životem na svobodě. Duchovní služba představuje komplexní uvědomění si člověka jako bytosti, která je milována, která má perspektivu a naději při dodržení základních všelidských zákonů a podmínek vzájemného společenského soužití. Tím, že vězeňský kaplan, vázán svým zpovědním tajemstvím, nabyde u zdeptaných, ponížených a sociálně odepsaných vězňů naději, že po uvědomění si vlastní pravdy o sobě (doznání viny) mohou po zaslouženém trestu, jako Boží děti, začít plnohodnotný společenský život. I když musí počítat s určitým počátečním handicapem. Význam víry u člověka, když je ponížován a sociálně deptán i nepravostí, vydrží ve své duchovní svobodě o moc víc, než člověk bez víry.

Bylo by potřeba, aby duchovenská péče a duchovní služba - tyto lidsky, sociálně a státně prospěšné činnosti byly lépe legislativně upraveny. Současný mladý člověk je zaměstnán virtuálním světem, který často zkresluje realitu života. Nahlédnutím jakoby za roh společnosti jsem zjistila, že existuje ještě jeden málo poznaný obzor, který je společensky a humánně velice důležitý, poněvadž dnes každý hledí jenom na vlastní prospěch a neúspěch respektive chyby a poklesky druhého ho nezajímají, což je velká chyba, protože to má dopad na celou společnost. Dnes vidím, že realita života znamená hledět na ostatní spoluobčany pohledem, ne mého prospěchu, ale jejich potřeb. S touto novou zkušeností považuji za důležité obeznámit svoje přátele a společnost kolem.

7 LITERATURA

- AMBROS, Pavel. *Pastorální Teologie I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0419-2.
- BAJCURA, Lubomír. Tři výročí spolupráce s boromejkami. In: *České vězeňství*, Praha. 2004, č. 6.
- BIBLE. Česká biblická společnost, 2007. 1387 s. ISBN 80-85810-57-3.
- BEINERT, Wolfgang. *Slovník katolické dogmatiky*. Olomouc: MCM, 1994. 477 s. ISBN 000091275.
- DŘÍMAL, Ludvík. *Katecheze Církve jako služba Božímu slovu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2001. 67 s. ISBN 80-7266-093-4.
- FRANCEK, Jindřich. Katovské řemeslo v Českých zemích; In: *Historie trestu smrti*. Praha.: Rybka Publisher, 1998. 408 s. ISBN 80-86182-053-3.
- GÄNSELOVÁ LACINOVÁ, Martina. *Úloha vězeňské duchovenské služby a vězeňské duchovenské péče*. Diplomová práce. Brno, 2010. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno. Vedoucí práce PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
- GUGGENBÜHL, Craig Adolf. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007. 120 s. ISBN 978-80-7367-809-8.
- HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: ZSFJU, 1996. 65 s. ISBN 80-7040-235-0.
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. 183 s. ISBN 80-867-0805-5.
- HALÍK, Tomáš. Tomáš Halík: Smířená různost: rozhovor. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, s 211. ISBN 978-80-7367-860-9.
- HEINZ, Peter. *Hraniční porucha osobnosti*. Praha: Portál, 2003. 120 s. ISBN 978-80-262-0311-7.
- HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České Republiky*. Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007. 18 s. ISBN 978-80-254-3049-1.
- HONCOVÁ, Jaroslava. Mučení jako metoda výslechu. In: *České vězeňství*, Praha. 1997. č. 2
- HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 265 s. ISBN 80-86432-67-X.

CHARYPAROVÁ Ludmila. *Vězeňská duchovní péče*. Diplomová práce, České Budějovice, 2017. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Freitinger Skalická, Ph.D.

JALUŠKA, Aleš. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. In: MARTINEK, M. a kol: *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Praha: JABOK - Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2008. 139 s. ISBN 978-80-904137-2-6.

JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. TRITON, 2003. 224 s. ISBN 80-7254-329-6.

JUNG, Gustav Carl. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi, In: *Výbor z díla I*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000. 436 s. ISBN 80-85880-12-1.

KAČENOVÁ, Jiřina. *Byl jsem ve vězení a přišli jste za mnou*. Písemná práce k farářské zkoušce. Znojmo, 2000. Synodní rada Českobratrské církve evangelické v Praze.

KAŠPARŮ, Max. *Základy psychiatrie pro zповědníky*. Brno: Cesta. 2002, 156 s. ISBN 80-7295-031-2.

KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE. Karmelitánské nakladatelství, 2001. 817 s. ISBN 80-7192-488-1.

KODEX KANONICKÉHO PRÁVA. *Úřední znění textu a překlad do češtiny; Latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*. Praha: Zvon, 1994. 812 s. ISBN 80-7113-082-6.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1997. 147 s. ISBN 80-7178-318-8.

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ Jana. *Zlo na každý den, život s deprivanty I*. Praha: Galén, 2001. 390 s. ISBN 80-7262-088-6.

LUPTÁK, Ondrej. Praktická teológia misie medzi väzňami a vychovávateľmi väzňov (vzťahy cirkev a štát). In: *Zborník z konferencie Evanjelikálnej teológie s medzinárodnou účasťou*. Banská Bystrica: Katedra evanjelikálnej teológie a misie, 1997.

MECLOVÁ, Kamila. Rozvoj vězeňského systému v ČR. In: *Sborník referátů z mezinárodní konference*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2002. s 302. ISBN 80-239-0138-9.

MICHAILIDIS, Simon. *Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR*. Diplomová práce. Praha, 2003. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

MILFAIT, René. *Dítě jako zboží v prostituci. Perspektivy teologicko-etické reflexe*. Disertační práce. Praha, 2007. Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce prof. Dr. Albert-Peter Rethmann.

MITÁŠ, Václav. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí In: *Sborník materiálů určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*. Praha: Vězeňská duchovenská péče, Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. 122 s.

OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 200 s. ISBN 978- 80- 7465-116- 8

OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 150 s. ISBN 80-7192-577-8.

OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích: Část I*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001. 113 s. ISBN 80-254-3051-0.

PIVOŇKA, Bohdan. Je člověk (pře)vychovatelný? In: DŽOFKO, Václav. *Řeckokatolická farnost sv. Klimenta v Praze – rozvoj a identita*. Diplomová práce. Praha, 2012. Univerzita Karlova v Praze. Katolická teologická fakulta Vedoucí práce: Dr. Vojtěch ELIÁŠ

PIVOŇKA, Bohdan. Etika a etiketa duchovního. In: MITÁŠ. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí: Sborník materiálů určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. 122 s.

RASSOW, Peter. und KOCH, Herbert. Seelsorger eingeschlossen: ein Lese und Arbeitsbuch zur kirchlichen Arbeit In: *Gefängnis*, 1987, 56 – 57.

REBELL, Walter. *Psychologisches Grundwissen für Theologen. Ein Handbuch*. Gütersloher Verlagshaus, 2. Auflage. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. 1999. 276 s. ISBN 978-3788723125.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007. 328 s. ISBN 978-80-7367-312-3 2007.

ŠKODA, Martin. *Využití pastorace a katecheze při resocializaci vězněných osob*. Diplomová práce. Praha, 2010. Univerzita Karlova v Praze. Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar.

ŠVAŘIČEK, R. a ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: Pravidla hry*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVEHLA Petr. *Pastorační a sociální činnost ve vězení*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Jaroslav Hála.

TILLICH, Paul. *Systematická teológia*. Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta, 1996. 744 s. ISBN 9788071403197.

TOŠNER, Jiří a SOZANSKÁ, Olga. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80- 7178-514-8.

TOURNIER, Paul. *Vina*. Praha: Návrat domů, 1995. 260 s. ISBN 80-85495-40-6 .

UHLÍK, Jan. Svatováclavská trestnice. In: *České vězeňství*, Praha, 1993, č. 1, 5-6.

UHLÍK, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách: osudy význačných vězněných osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství*. Ve Stráži pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR, 2006. 319 s. ISBN 80-239-9417-4.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 462 s. ISBN 80-717-8798-1.

VEPŘEK, Karel. Dohoda církví a VS ČR. In: *České vězeňství*, Praha, 1994, č. 123, 65-67.

Internetové zdroje

DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE, „Denkt an die Gefangenen, als wäret ihr mitgefangen“, *Der Auftrag der Kirche im Gefängnis* [online] 2006. [cit. 29.01.2018]. Dostupné z <https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/veroeffentlichungen/deutsche-bischoefe/DB84.pdf>.

HALÍK Tomáš. *"Mnoho Čechů se za ateisty pokládá vlastně omylem."* [online] webové stránky Tomáše Halíka, 2008. [cit. 24. 2.2018]. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/rozhovory/clanek/99/>.

KÝR, Aleš. *Odkaz Františka Josefa Řezáče nejen českému vězeňství*. [online] Vězeňská duchovenská péče, 2017. [cit. 24. 2.2018]. Dostupné z: <http://www.vdpcr.eu/kdo-byl-f.j.-eza.html>.

O'CONNOR Tom P. a DUNCAN Jeff B.: *The Sociology of Humanist, Spiritual, and Religious Practice in Prison: Supporting Responsivity and Desistance from Crime*. *Religions* [online] November 2011, 2(4), 590-610, [cit. 9.01.2018]. Dostupné z <http://www.mdpi.com/2077-1444/2/4/590/htm>.

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE. Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky. In: *vdpcr.eu* [online]. 2014. [cit. 24. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.vdpcr.eu/oznamka/STANOVY.pdf>.

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE. Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky. In: *vdpcr.eu* [online]. 2017. [cit. 24. 2. 2018]. Dostupné z: http://www.vdpcr.eu/oznamka/NGR%2054_2017.pdf.

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE. Vězeňská duchovenská péče. In: *vdpcr.eu* [online]. 2017. [cit. 24. 11. 2017]. Dostupné z: <http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2025. In: *vscr.cz* [online]. 2017. [cit. 24. 11.2017]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Legislativa. In: *vscr.cz* [online]. 2017. [cit. 24. 11.2017] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/duchovni-sluzba/legislativa/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Základní informace. In: *vscr.cz* [online]. 2017. [cit. 24. 11.2017] Dostupné z: <http://vscr.cz/o-nas/duchovni-sluzba/zakladni-informace-2/>

Zákony

Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 11. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>.

Zákon č. 555/1992 Sb., zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 11. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>.

Zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 11. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>.

Zákon č. 293/1993Sb., o výkonu vazby. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 11. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-293>.

Zákon č. 3/2002 Sb., Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 11. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-3>.

Zákon č.140/1961 Sb., Trestní zákon In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 11. 11. 2017].
Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140>.

Zákona č. 169/1999 Sb., Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 11. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>.

8 PŘÍLOHY

Příloha 1 Dotazník pro dobrovolníky vykonávající vězeňskou duchovenskou péči....	85
Příloha 2 Dotazník pro kaplany vykonávající vězeňskou duchovní službu.....	86

Příloha 1 Dotazník pro dobrovolníky vykonávající vězeňskou duchovenskou péči

1. Jaké je Vaše povolání?
2. Jaký je Váš věk?
3. Jak dlouho vykonáváte činnost v duchovenské péči?
4. Jaká je vaše role v činnosti duchovenské péče?
5. Co Vás vedlo k tomu, že jste začal tuto činnost vykonávat?
6. Jak na vás působí vězeňské prostředí?
7. S jakým druhem trestné činnosti se u vězňů nejčastěji setkáváte?
8. S jakým programem přicházíte Vy, jako dobrovolník, když vstupujete do věznice (co nabízíte za aktivity)?
9. Jaká témata se nejvíce řeší při setkání?
10. Jak si k odsouzeným hledáte cestu?
11. Jak podle Vás vězeňské prostředí změní člověka?
12. Jak probíhá vaše setkání s vězni, má to nějaký řád?
13. Jak pracujete s vinou, trápí vězně pocit viny, nebo je to tak, jak slýcháváme, že za mřížemi jsou všichni nevinní a omylem?
14. Existuje hranice, o čem se s odsouzeným můžete bavit, na co se ho ptát, a kdy na co už ne?
15. Co Vám tento kontakt s vězni přináší?
16. Obohacuje Vás to nějak?
17. Nebo i naopak, bere Vám to něco?
18. Jaký vidíte smysl v práci Duchovenské péče
19. Ve věznici pracují i jiní zaměstnanci, jako např. psycholog, vychovatel, v čem je Duchovenská péče jiná?
20. Máte z praxe nějaký speciální případ, na který nejde zapomenout?
21. Znáte vězeňské prostředí zevnitř, když soudce odsoudí člověka k odnětí svobody, o co ho podle Vás připraví?
22. Mohou být lidé ve věznici svobodní?
23. Dostává se Vám v této činnosti duchovenské péče zpětné vazby?
24. Vidíte i nějaké nedostatky duchovenské péče? Jaké?
25. Je tato služba dobře organizovaná?
26. Je tato služba nějak financována?
27. Jste za tuto službu nějak finančně ohodnoceni?

Příloha 2 Dotazník pro kaplany vykonávající vězeňskou duchovní službu

1. Jaké je Vaše povolání?
2. Jaký je Váš věk
3. Jak dlouho vykonáváte činnost duchovní služby?
4. Jaká je vaše role v činnosti duchovní službě?
5. Co Vás vedlo k tomu, že jste začal tuto službu vykonávat?
6. Jak na vás působí vězeňské prostředí?
7. S jakým druhem trestné činnosti se u vězňů nejčastěji setkáváte?
8. S jakým programem přicházíte Vy, jako kaplan, když vstupujete do věznice (co nabízíte za aktivity)?
9. Jaká témata se nejvíce řeší při setkání?
10. Jak si k odsouzeným hledáte cestu?
11. Jak podle Vás vězeňské prostředí změní člověka?
12. Jak probíhá vaše setkání s vězni, má to nějaký řád?
13. Jak pracujete s vinou, trápí vězně pocit viny, nebo je to tak, jak slycháme, že za mřížemi jsou všichni nevinní a omylem?
14. Existuje hranice, o čem se s odsouzeným můžete bavit, na co se ho ptát, a kdy na co už ne?
15. Co Vám tento kontakt s vězni přináší?
16. Obohacuje Vás to nějak?
17. Nebo i naopak, bere Vám to něco?
18. Jaký vidíte smysl v duchovní službě?
19. Ve věznici pracují i jiní zaměstnanci, jako např. psycholog, vychovatel, v čem je duchovní služba jiná?
20. Máte z praxe nějaký speciální případ, na který nejde zapomenout?
21. Znáte vězeňské prostředí zevnitř, když soudce odsoudí člověka k odnětí svobody, o co ho podle Vás připraví?
22. Mohou být lidé ve věznici svobodní?
23. Dostává se Vám v této činnosti duchovní služby zpětné vazby?
24. Vidíte i nějaké nedostatky duchovní služby? Jaké?
25. Je tato služba dobře organizovaná?
26. Je tato služba nějak financována?
27. Jste za tuto službu nějak finančně ohodnoceni?